

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

2019

Miroslav Baklík

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Hudební katedra

Varhany děkanství Hostinné

Bakalářská práce

Autor: Miroslav Baklík
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice (Bc. učitelství)
Studijní obor: 7507R029 Hudební kultura se zaměřením na vzdělávání
7507R Bc. Učitelství – všeobecný základ
7105R056 Historie se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: PhDr. Helena Karnetová
Oponent práce: doc. PhDr. MgA. František Vaníček, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Akademický rok: 2018/2019

Studijní program: Specializace v pedagogice (Bc. učitelství)
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Historie se zaměřením na vzdělávání - Hudební
kultura se zaměřením na vzdělávání (DEB-HVB)

Obor v rámci kterého má být VŠKP vypracována: Bc. učitelství - všeobecný základ

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Baklík Miroslav	Lidická 630, Hostinné	P16P0081

TÉMA ČESKY:

Varhany římskokatolického děkanství Hostinné

TÉMA ANGLICKY:

Organ of the Roman Catholic deanery Hostinné

VEDOUcí PRÁCE:

PhDr. Helena Karmetová - HUDK

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Bakalářská práce předloží souhrnné informace o varhanách děkanství Hostinné. Bude pojednávat o historickém vývoji těchto nástrojů, jejich původním stavu, renovacích a současném technickém stavu. Připomenou se varhanní dílny stojící za vznikem a přestavbami varhan. Popíšete se varhanní dispozice. Sepíšete se repertoár hraný na nástroje v posledních desetiletích. Pro tyto příležitosti se navrhne vhodný repertoár vycházející ze stavu a dispozic varhanních nástrojů. Při psaní bakalářské práce budou užity metody rozhovoru, deskriptivní metody, vnější a vnitřní kritika pramenů.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

HORÁK Tomáš, Varhany a varhanáři Jičína, Jičín 2008, ISBN: 978-80-254-3755-1
KLINDA, Ferdinand, Organ v kultúre dvoch tisícročí, Bratislava 2000, ISBN: 80-88884-19-5
LUKEŠ Jan, TOMÍŠEK Jan, TOMŠÍ Lubomír, UHLÍŘ Václav, Historické varhany v Čechách, Praha 2000, ISBN: 80-7277-009-8
SYROVÝ Václav, Kapitoly o varhanách, Praha 2004, ISBN: 80-7331-009-0
TOMÍČEK, Jan, Varhanáři Predigerové, Semily 2013, ISBN: 978-80-260-5406-1
UHLÍŘ Václav, Varhany královéhradecké diecéze, Hradec Králové 2007, ISBN: 978-80-86472-27-0

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

podpis

Poděkování

Tato bakalářská práce by nemohla vzniknout bez cizí pomoci. Chtěl bych zde tímto poděkovat paní PhDr. Heleně Karnetové za poctivé a pečlivé vedení bakalářské práce. Dále děkuji hostinskému faráři, panu Mgr. Stanislawu Sikorovi, za zpřístupnění kostelů v hostinském děkanství a povolení k prohlédnutí varhanních nástrojů.

Při práci mi pomáhala řada lidí z varhanické a varhanářské profese. Děkuji tímto MgA. Michalu Hanušovi a BcA. Radku Hanušovi, Dis., MgA. Vítu Havlíčkovi, Ph.D., Ondřeji Mejsnarovi a MgA. Daliboru Michkovi, DiS. za odbornou pomoc a poskytnutí informací o varhanních nástrojích děkanství Hostinné.

Dále děkuji Obecním úřadům obcí Čermná, Dolní Olešnice, Prosečné a Rudník za spolupráci a zpřístupnění tamních sakrálních staveb, Jiřímu Baškovi za umožnění vstupu do kostela a k varhannímu nástroji v obci Chotěvice, a paní Ireně Linkové za otevření kostela v obci Rudník a poskytnutí informací o této památce.

Děkuji Tomáši Andělovi, kronikáři města Hostinné, za poskytnutí informací ohledně varhanních nástrojů a kostelů v Dolní Olešnici a Rudníku a za zapůjčení historických dosud nearchivovaných a nepublikovaných fotografií a dokumentů.

Za pečlivou korekturu práce děkuji Mgr. Jaroslavě Padevětové.

Anotace

BAKLÍK, Miroslav. *Varhany děkanství Hostinné*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta. Univerzita Hradec Králové. 2019. 97 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá varhanními nástroji v kostelích v děkanství Hostinné.

Přibližuje děkanství Hostinné z hlediska historického vývoje, geografické polohy, demografie a religiozity. Zaměřuje se na historický vývoj varhanářství a jeho vliv na nástroje v hostinském děkanství od období baroka po současnost. Text je členěn podle jednotlivých obcí, ve kterých se nachází sakrální stavby s varhanním nástrojem. U každých varhan je popsán původní i současný technický stav a dispozice nástroje. V práci jsou uvedeny technické přestavby varhan.

Cílem práce je poskytnout ucelené informace o nástrojích, shrnout repertoár hraný na tyto nástroje a nabídnout vypracované návrhy na repertoár vhodný k interpretaci.

Klíčová slova: varhany, děkanství, Hostinné, dispozice, varhanní repertoár, notové materiály

Annotation

BAKLÍK, Miroslav. *Organ of the Roman Catholic deanery Hostinné*, Hradec Králové: The faculty of Education. The University of Hradec Králové. 2019. 97 p. Bachelor thesis.

This bachelor thesis deals with the pipe organs in the churches of the Hostinné deanery.

It describes the deanery of Hostinné from the point of view of its historical development, geographic position, demography and religiosity. The thesis focuses on the historical development of organ building and its influence on the instruments in the Hostinné deanery from the Baroque period up to now. The text is divided according to individual municipalities, in which sacral buildings with a pipe organ can be found. The original and contemporary technical condition as well as the disposition of each organ is described. The thesis also contains information about technical reconstructions of the pipe organs.

The aim of this bachelor thesis is to provide coherent information about the instruments, to sum up the repertoire and to offer suggestions on a repertoire suitable for interpretation.

Key words: organ, deanery, Hostinné, disposition, organ repertoire, music notes material

Obsah závěrečné práce

Úvod.....	16
1. Děkanství Hostinné.....	18
2. Varhany děkanství Hostinné v historickém kontextu.....	23
3. Varhany děkanství Hostinné.....	30
3.1 Varhany v kostele Nejsvětější Trojice ve Fořtu.....	33
3.2 Varhany v kostele svatého Václava v Čermné.....	36
3.2.1 Kostel a varhanní nástroj.....	36
3.2.2 Přestavby a renovace.....	37
3.2.3 Současný stav.....	37
3.2.4 Dispozice varhan.....	37
3.2.5 Hraný repertoár.....	39
3.2.6 Hratelný repertoár.....	39
3.3 Varhany v kostele Navštívení Panny Marie a svatého Václava v Dolní Kalné.....	41
3.3.1 Kostel a varhanní nástroj.....	41
3.3.2 Přestavby a renovace.....	42
3.3.3 Současný stav.....	43
3.3.4 Dispozice varhan.....	44
3.3.5 Hraný repertoár.....	48
3.3.6 Hratelný repertoár.....	49
3.4 Varhany v kostele svatého Jakuba Staršího v Dolní Olešnici... ..	51
3.4.1 Kostel a varhanní nástroj.....	51
3.4.2 Přestavby a renovace.....	52
3.4.3 Současný stav.....	53
3.4.4 Dispozice varhan.....	54
3.4.5 Hraný repertoár.....	55
3.4.6 Hratelný repertoár.....	56
3.5 Varhany v kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném.....	57
3.5.1 Kostel a varhanní nástroj.....	57
3.5.2 Přestavby a renovace.....	58
3.5.3 Současný stav.....	60
3.5.4 Dispozice varhan.....	61

3.5.5 Hraný repertoár.....	64
3.5.6 Hratelný repertoár.....	65
3.6 Varhany ve františkánském kostele Neposkvrněného početí Panny Marie v Hostinném.....	67
3.6.1 Kostel a varhanní nástroj.....	67
3.6.2 Přestavby a renovace.....	68
3.6.3 Současný stav.....	69
3.6.4 Dispozice varhan.....	69
3.6.5 Hraný repertoár.....	71
3.6.6 Hratelný repertoár.....	72
3.7 Varhany v kostele svatého Petra a Pavla v Chotěvicích.....	73
3.7.1 Kostel a varhanní nástroj.....	73
3.7.2 Přestavby a renovace.....	74
3.7.3 Současný stav.....	75
3.7.4 Dispozice varhan.....	76
3.7.5 Hraný repertoár.....	77
3.7.6 Hratelný repertoár.....	77
3.8 Varhany v kostele svaté Alžběty Uherské v Prosečné.....	78
3.8.1 Kostel a varhanní nástroj.....	78
3.8.2 Přestavby a renovace.....	79
3.8.3 Současný stav.....	79
3.8.4 Dispozice varhan.....	79
3.8.5 Hraný repertoár.....	80
3.8.6 Hratelný repertoár.....	81
3.9 Varhany v kostele svatého Václava v Rudníku.....	82
3.9.1 Kostel a varhanní nástroj.....	82
3.9.2 Přestavby a renovace.....	84
3.9.3 Současný stav.....	84
3.9.4 Dispozice varhan.....	85
3.9.5 Hraný repertoár.....	86
3.9.6 Hratelný repertoár.....	86
Závěr.....	87
Seznam použitých zdrojů.....	88
Seznam příloh	

Seznam odborných termínů:

Anulátor pedálu – pomocné zařízení zeslabující pedál při hře na jiný než hlavní manuál.

Zpravidla jde o manuály se slabšími rejstříky.¹

Blockwerke – typ vzdušnice užívaný v období gotiky. Při stisku klávesy zazněly příslušné píšťaly všech rejstříků. Nebylo možné je od sebe oddělit.²

Ceciliánské reformy – reformy týkající se liturgické hudby 19. století. Šlo o návrat ke staré duchovní písni. Vyřadil se koncertní styl hry, orchestrální nástroje se přestaly při liturgii používat a nahradily je potřebně uzpůsobené varhany.³

Dispozice – výčet rejstříků jednotlivých strojů varhan.⁴

Ekvální rejstříky – rejstříky 8° a 4° polohy. Jsou hojně rozšířené v dispozicích romantických nástrojů. Romantické varhany disponovaly větším počtem rejstříků 8° a 4° polohy než barokní nástroje, každý rejstřík měl odlišnou zvukovou charakteristiku. Výsledný zvuk varhan byl hutný a temný kvůli absenci vyšších alikvótních rejstříků a mixtur.⁵

Hlavní stroj – hlavní část varhan, ke které jsou přidány další stroje – pozitiv, pedál a další. Obsahuje nejsilnější rejstříky, principálový sbor s mixturou doplněné několika flétnovými či smykavými rejstříky.⁶

Hrací stůl – místo, ze kterého se ovládá hra na varhany. Obsahuje manuály, pedálnici, manubria, spojky, kolektivy a další pomocná zařízení.⁷

Jihoněmecká a severoněmecká škola – dvě odlišné koncepce varhanní hudby a tvorby.

Jihoněmecká škola používala menší varhanní nástroje ve srovnání se

¹ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 51

² Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 8;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 25

³ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 12;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 150–151

⁴ Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 60

⁵ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 12;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 135

⁶ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 7–12;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 31, 122, 150

⁷ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 7, 55–56;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 136;

Miroslav SITTA, *Francouzský varhanní symfonismus od C. Francka po Ch. M. Widora*, Olomouc, 2018, Bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, prof. MgA. Petr Planý, s. 9;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 60

severoněmeckou. Manuály a pedál byly menšího rozsahu s krátkou velkou oktávou. Pedál byl zvukově nesamostatný, sloužil k basové funkci a postrádal spojky. Nástroje zpravidla nedisponovaly jazykovými rejstříky.⁸

Kolektiv – pevně nastavená kombinace rejstříků pro dosažení určitého stupně dynamiky.

Kolektivy jsou značeny dynamickým značením pp, p, mf, f, ff, pleno a tutti.⁹

Krátká oktáva – velká oktáva je ochuzena o klávesy Cis, Dis, Fis a Gis.¹⁰

Manuál – klaviatura varhan. Každý manuál ovládá určitý stroj varhan – hlavní stroj, zadní pozitiv, prsní pozitiv a další.¹¹

Manuálová a pedálová spojka – umožňují propojení jednotlivých strojů varhan. Manuálové spojky propojují manuály. Pedálová spojka slouží k připojení manuálů k pedálu.¹²

Manubrium – táhlo ovládající rejstřík.¹³

Multiplexní varhany – využívají spojek, transmisí a extenzí k několikanásobnému využití píšťal. Výsledkem je vyšší počet rejstříků různých poloh při úspoře počtu píšťal.¹⁴

Pedálnice – klávesnice ovládající píšťaly pedálu.¹⁵

⁸ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 11;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 137

⁹ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 51;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 226;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 61

¹⁰ Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 136;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 224;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 61

¹¹ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 56;

Karol FRYDRYCH, *Výzkumná zpráva o stavu varhan v regionu Ždánsko*, Brno, květen 2008, Bakalářská práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Ústav Hudební vědy, Prof. PhDr. MgA. Miloš Štědroň, CSc., s. 88;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 224

¹² Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 46–50;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 225

¹³ Karol FRYDRYCH, *Výzkumná zpráva o stavu varhan v regionu Ždánsko*, Brno, květen 2008, Bakalářská práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Ústav Hudební vědy, Prof. PhDr. MgA. Miloš Štědroň, CSc., s. 88;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 61

¹⁴ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 54–55;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 222–223

¹⁵ Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 137;

Miroslav SITTA, *Francouzský varhanní symfonismus od C. Francka po Ch. M. Widora*, Olomouc, 2018, Bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, prof. MgA. Petr Planý, s. 9

Pléno – hra celého principálového sboru v manuálu, všech principálových rejstříků od 16⁴/8⁴ polohy po mixturu. V pedálu užití jazykových hlasů. Nejedná se o hru všech rejstříků (Tutti), ale pouze o principálový sbor včetně alikvótních poloh.¹⁶

Pozitiv – označení pro malé varhany bez pedálu. Obvykle disponoval krytými kopulovými rejstříky a dvoustopým principálem. Původně byl pozitiv přenosný, později se stal součástí varhan jako menší varhanní stroj byl ovládán z hracího stolu manuálem. Může být umístěn v samostatné varhanní skříni v zábradlí kůru jako zadní pozitiv, nebo v hlavní části varhanní skříně nad hlavním strojem jako prsní pozitiv.¹⁷

Prospekt – čelní strana nástroje, zdobena ornamenty a píšťalami s nejvyšším obsahem cínu. Po výtvarné stránce se jednalo o protiklad oltáře.¹⁸

Rejstřík – řada píšťal totožných stavebních a zvukových charakteristik. Počet píšťal rejstříku odpovídá počtu kláves v manuálu či pedálu.¹⁹

Tremulant – pomocné zařízení vytvářející pravidelné kolísání tlaku vzduchu ve vzdušnici. Tím vzniká chvějivý tón – tremolo.²⁰

Zásuvky – lišty s otvory pro píšťaly ve varhanní skříni. Počet otvorů odpovídá počtu píšťal rejstříků. Každá zásuvka je určena pro jeden rejstřík. Po vytažení umožní propojení vzdušnice s píšťalou a vpustí tak po stisknutí klávesy do ní vzduch.²¹

¹⁶ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 84;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 227

¹⁷ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 81;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 31, 250;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 62

¹⁸ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 82;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 242;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 62

¹⁹ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 92–104;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 228;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 62

²⁰ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 52–53;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 227

²¹ Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 63

Seznam rejstříků, nacházejících se u varhan děkanství Hostinné:

Aeolina – smýkavý rejstřík jemného zvuku, typický pro romantické varhanářství.²²

Barem – krytý rejstřík střední až široké menzury. Typický pro romantické varhanářství.²³

Bordon/Bourdon/Gedackt/Gedeckt/Kryt – různé názvy pro krytý dřevěný rejstřík. Píšťaly jsou kryté víčkem či zátkou. Výsledkem je tlumený a hutný zvuk. Kryté píšťaly mají poloviční délku než otevřené, proto jsou kryté rejstříky často umístěny do pozitivu pro úsporu místa.²⁴

Cimbál/Cimbel/Cymbál – nejvyšší mixturový rejstřík, doplňuje se s nižší mixturou. Ve spojení s krytým rejstříkem zvukem napodobuje cembalo.²⁵

Copula/Kopula – krytý flétnový rejstřík tvořený dřevěnými píšťalami. Často umístěvan do pozitivu, kde nahrazuje principálové hlasy téže polohy. Osmistopá Copula major (Kopula velká) a čtyřstopá Copula minor (Kopula malá) jsou rejstříky typické pro české barokní a klasické varhanářství. V romantismu byly nahrazovány Burdonem.²⁶

Cornet/Kornet – druh mixtury v manuálu, v pedálu Cornetbass. Je složen z pěti řad určitých základních a alikvótních tónů. U českých varhan obvyklý až v období romantismu. Užívá se při sólové hře, napodobuje stejnojmenný hudební nástroj.

²² Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 92;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 134;

Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblle*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 48;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 60;

Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 130

²³ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 92;

Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 130

²⁴ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 93, 96, 98;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 136;

Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 130;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 60–61;

Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 40

²⁵ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 93;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 135;

Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 139;

Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 38

²⁶ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 94;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 136;

Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 134;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 60;

Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 40

Složení tónu je flétna trubicová 8', širší Principál 4', polokrytý flétnový hlas 2^{2/3}',
Principál flétnový 2', flétnový hlas 1^{3/5}'.²⁷

Dolce – romantický rejstřík smýkavého charakteru s otevřenými píšťalami.²⁸

Flauta/Flétna/Flöte/Flute harmonique/Piccolo/Rohrflöte/Walflöte – druh varhanních píšťal, protiklad principálového sboru. Pokud ve varhanách chybí principál v určité poloze, bývá zastoupen flétnou. Je mnoho druhů flétnových rejstříků odlišných zvukových a technických charakteristik.²⁹

Fugara – smýkavý rejstřík typický pro české barokní a klasické varhanářství ve 4' poloze. Je tvořen úzkými kovovými píšťalami. Užívá se i v romantickém varhanářství.³⁰

Gamba/Viola da Gamba – smýkavý rejstřík, v baroku byl jen mírně smýkavého tónu, v romantismu se přešlo na ostřejší intonaci. Napodobuje stejnojmenný nástroj.³¹

Geigenprincipal – principál užší menzury a slabšího zvuku, jinak Principál houslový.³²

Gemshorn/Roh – flétnové rejstříky určité konstrukce, vycházející z názvu rejstříku. Píšťaly mohou mít kryté i otevřené, kónické s širokou menzurou.³³

²⁷ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 94;
Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 136;
Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 140–141;
Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblle*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 48;
Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 43
²⁸ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 94;
Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 135;
Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 130;
Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblle*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 48
²⁹ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 95–96;
Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 135;
Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 130–133
Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 60;
Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 38–40
³⁰ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 96;
Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 136;
Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 133;
Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblle*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 49;
Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 42
³¹ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 104;
Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 136;
Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 133;
Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblle*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 48;
Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 60
³² Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 96;
Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 137
³³ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 96;
Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 138;
Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblle*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 49

Mixtura – smíšený rejstřík složený z několika píšťalových řad – sborů. U jedné klávesy zazní několik píšťal, z každého sboru jedna. Mixtura tvoří pomyslnou korunu varhan, obsahuje nejvyšší alikvótní tóny. Barokní mixtury byly s cimbály tvořeny vysokými alikvótami, v období romantismu se stavěly nižší mixtury s menším počtem sborů. Existují i mixtury sloužící k sólovému použití jako Cornet, Sesquialtera či Tercián.³⁴

Octavbas/Quintbas/Superoctavbas – obdoba principálového sboru v pedálu v 16⁴, 8⁴, 6⁴ a 4⁴ poloze. Mají otevřené dřevěné píšťaly, ve vyšších polohách i kovové.³⁵

Portunal – otevřený flétnový rejstřík, zastupuje či doplňuje principál 8⁴. Při kryté konstrukci nazývá se Portun či Burdonal. Má hutnější a hlubší zvuk než Kopula.³⁶

Principál/Oktáva/Kvinta/Superoktáva/Sedecima/Malá kvinta/Tercie – principálový sbor 16⁴, 8⁴, 4⁴, 2^{2/3} a 2⁴, 1^{3/5}, případně 1^{1/3} polohy. Rejstříky jsou tvořeny kovovými otevřenými píšťalami, základní kostra dispozice varhan. Pokud chyběl určitý principálový rejstřík, býval nahrazen flétnovým rejstříkem stejné polohy. Alikvótní rejstříky hrály od základního tónu určitý interval.³⁷

Rauschquint – mixturový rejstřík, složený ze základního tónu a kvinty – 2⁴+1^{1/3}.³⁸

Salicional – jemný smýkavý rejstřík. V barokním a klasickém varhanářství principál s užší menzurou a jemným tónem. V období romantismu získal ostřejší smýkavý zvuk.³⁹

³⁴ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 99;
Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 139-140;
Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 233–234;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 61;

Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 36–37

³⁵ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 100–102;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 137;

Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 135;

Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 34–36

³⁶ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 96;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 137;

Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 136;

Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 40

³⁷ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 100, 101, 103;

Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblre*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 48;

Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 34–36

³⁸ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 98, 101

³⁹ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 102;

Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblre*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 48;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 62

Sesquialtera – sólový mixturový rejstřík obsahující dva sbory – kvinty a tercie.⁴⁰

Subbas – krytý pedálový hlas v 16' poloze, u menších nástrojů v 8' poloze. Základní hlas u barokních českých varhan. Má hutný tlumený tón.⁴¹

Tercian – sólový mixturový rejstřík z tercie a kvinty. Je ostřejší než Sesquialtera.⁴²

Violonbas/Cello – pedálový smýkavý romantický rejstřík, tvořený píšťalami úzké menzury. Napodobuje stejnojmenný smyčcový nástroj.⁴³

Vox Angelica – romantický smýkavý rejstřík, nejjemnější rejstřík napodobující andělský hlas. Často je tvořen dvěma řadami píšťal, buď ve stejné poloze a jedna řada je laděna nepatrně výše, nebo každá řada v jiné poloze – 8'+4'.⁴⁴

Vox Celeste/Vox Coelestis – romantický smyčkový rejstřík nazýván v překladu Hlas nebeský. Je laděn oproti jinému smýkavému rejstříku nepatrně výše, aby bylo dosaženo efektu výchvěvu. Obvyklá kombinace je Vox Celeste a Gamba.⁴⁵

Zartbas – pedálový rejstřík typický pro romantické varhanářství, jinak Bas jemný.⁴⁶

⁴⁰ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 102;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 138;

Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 141

⁴¹ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 102;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 139;

Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 138;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 63

⁴² Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 103;

Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 141;

Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 38

⁴³ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 104;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 134, 139;

Václav SYROVÝ, *Kapitoly o varhanách*, Praha 2004, s. 130, 139;

Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblle*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 49;

Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 42

⁴⁴ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 104;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 139;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 234

⁴⁵ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 104;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 139;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 234;

Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblle*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 48

⁴⁶ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 104

Úvod

Varhany jsou pro každé město či obec významnou hudební památkou. Byť řada lidí o nich nemá ani potuchy, bez varhan by vymizela možnost produkovat hudbu plnou emocí a barev v krásné chrámové akustice. Žádný jiný nástroj ani prostor toto nemohou nabídnout.

Moje cesta k varhanám byla spletitá. Během studia hry na klavír na ZUŠ v Hostinném jsem měl díky MgA. Michalovi Hanušovi možnost zahrát si poprvé na varhanní nástroje v chrámu sv. Barbory a kostelu sv. Jakuba v Kutné Hoře. Zde jsem si hru na tento nástroj zamiloval. Nastoupil jsem na Pedagogickou fakultu Univerzity Hradec Králové ke studiu oborů Hudební kultura a Historie se zaměřením na vzdělávání. Hře na varhany jsem se však dále učil jako samouk bez odborného vedení. Ze zajímavosti jsem roku 2017 kontaktoval pana faráře v Hostinném Mgr. Stanislava Sikoru. S jeho svolením a doprovodem jsem si prohlédl varhany v děkanském kostele Nejsvětější Trojice. Tehdy mě pan farář dovolil na nástroj Františka Pavla Horáka zahrát. Vyzkoušel mě z doprovodu mešních písní a následně mě požádal o pravidelný hudební doprovod nedělních bohoslužeb. A tak jsem se dostal ke hře na varhany.

Při doprovodu bohoslužeb v Hostinném, Dolní Kalné a Klášterské Lhotě mě však zarazel technický stav nástrojů. Rovněž jsem přemýšlel o dalších varhanních nástrojích na území děkanství v chrámech, kde se již bohoslužby nekonají. To mě přivedlo k myšlence vedoucí k tématu této bakalářské práci.

V ní si kladu za cíl vytvořit rukověť pro varhaníky, kteří budou uvažovat o hře na nástrojích níže uvedených. Varhanictví a varhanářství v Čechách se věnuje spousta publikací, odborných článků a prací. Varhany v hostinském děkanství jsou však zpracovány pouze okrajově, a to v publikaci diecézního organologa Václava Uhlíře (*Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 447 s.), Tomáše Horáka (*Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín: Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 2008. 157 s.) a Lubora Tomšího, Jana Lukeše, Jana Tomička a Václava Uhlíře (*Historické varhany v Čechách*, Praha: Libri, 2000. 264 s.). Některé zmínky o nástrojích v hostinském děkanství je možné nalézt v dalších publikacích, věnujících se životu a práci varhanářů působících na území děkanství. Dosud ale nebyla napsána žádná práce, která by nástroje popsala dostatečně podrobně. Z toho důvodu jsem všechny varhany navštívil, prohlédl je a, pokud to bylo možné, zahrál si na ně. Při hledání

informací o nástrojích jsem užil veřejně dostupné dokumentární materiály i dosud nepoužité dobové zdroje, inventární soupisy, zápisy z kronik a dobové fotografie.

Usiluji o propagaci varhanářství v hostinské farnosti a o shromáždění informací o varhanách, o jejich zpřehlednění a kompilaci. Při tom jsem použil metody rozhovoru, deskriptivní a komparativní metody, vnější a vnitřní kritiky pramenů.

Předložím dostupné informace o varhanách děkanství Hostinné. Uskutečním rozhovory s pamětníky, varhaníky a varhanáři za účelem získání aktuálních informací. Popíšu technické specifikace varhan, dispozice a původní i současný technický stav spolu s přestavbami, které byly na nástrojích uskutečněny. Veškeré skutečnosti ohledně varhan podložím vlastním fotografickým materiálem.

V praktické části bakalářské práce provedu soupis notových materiálů, nalezených na kůrech kostelů hostinského děkanství. Tam, kde budou notopisy k dispozici, vypíšu repertoár hraný při církevních i světských příležitostech v příslušných chrámech.

Cílem bakalářské práce bude vypracování návrhů repertoárů, které bude možné v současné době na varhany zahrát. Přihlédnuto přitom bude k dispozicím nástrojů, jejich rozsahu a současnému technickému stavu.

Touto prací usiluji o propagaci varhan a varhanářství v hostinském děkanství. Na území děkanství se nachází řada nástrojů, které jsou významné a cenné, ale zároveň jsou ve velmi špatném technickém stavu. Cílem je na tuto skutečnost poukázat a vyzdvihnout potřebu oprav a rekonstrukcí varhanních nástrojů pro jejich historický, kulturní a liturgický význam. Varhanní nástroje jsou důležité a nepostradatelné pro kulturní a hudební život ve městech i obcích. Se zánikem varhan by tak přišly o důležitou hudební památku i možnost koncertního a hudebního vyžití.

1. Děkanství Hostinné

Děkanství Hostinné se nachází v Podkrkonoší mezi městy Vrchlabí a Trutnov. Správně spadá pod královéhradeckou diecézi. Ta vznikla roku 1664 založením biskupství v Hradci Králové. Srdcem diecéze se stala katedrála sv. Ducha. V současné době je diecéze členěna na 14 vikariátů, které zahrnují řadu farností a tvoří pomyslný můstek mezi farnostmi a diecézí. Nyní je královéhradeckým biskupem pan Mons. JUDr. Ing. Jan Vokál, JU.D.⁴⁷

Trutnovský vikariát, pod který děkanství Hostinné spadá, zahrnuje krom hostinské farnosti dalších deset farností. Jsou to Dvůr Králové, Hajnice, Janské Lázně, Malé Svatoňovice, Rtyň v Podkrkonoší, Trutnov, Úpice, Vlčkovice v Podkrkonoší, Vrchlabí a Žacléř. V čele vikariátu je okrskový vikář P. Ladislav Hojný.⁴⁸

Samotné děkanství Hostinné spravuje pan farář P. Mgr. Stanislav Sikora, sídlící na faře vedle děkanského kostela Nejsvětější Trojice v ulici Horní Brána, č. p. 3 v Hostinném. Pod děkanství Hostinné spadá 12 obcí a vesnic s 8 kostely.⁴⁹

Jsou to obce:⁵⁰

- Čermná (kostel sv. Václava)
- Černý Důl (část Fořt s kostelem Nejsvětější Trojice a obec Čistá u Horek)
- Debrné – Mostek
- Dolní Kalná (kostel Navštívení Panny Marie a sv. Václava)
- Dolní Olešnice (kostel sv. Jakuba Staršího)
- Horní Kalná
- Horní Olešnice (včetně Přední a Zadní Ždírnice)
- Hostinné (kostel Nejsvětější Trojice, bývalý františkánský kostel Neposkvrněného početí Panny Marie)
- Chotěvice (kostel sv. Petra a Pavla)
- Klášterská Lhota (kaple Nejsvětější Trojice)

⁴⁷ <http://www.farnost-hostinne.estranky.cz/clanky/o-farnosti/kam-patrima-/>;
<http://www.bihk.cz/dieceze/vikariat/trutnov/>

⁴⁸ <http://www.farnost-hostinne.estranky.cz/clanky/o-farnosti/kam-patrima-/>;
<http://farnost.katolik.cz/dekanat.asp?d=5&c=12;>
<http://www.bihk.cz/dieceze/vikariat/trutnov/>

⁴⁹ <http://www.farnost-hostinne.estranky.cz/clanky/o-farnosti/kam-patrima-/>;
<http://www.farnost-hostinne.estranky.cz/clanky/o-farnosti/spravni-obvod-a-kostely/>

⁵⁰ <http://www.farnost-hostinne.estranky.cz/clanky/o-farnosti/spravni-obvod-a-kostely/>

- Prosečné (kostel sv. Alžběty Uherské)
- Rudník (kostel sv. Václava).

V děkanství Hostinné je 9 kostelů a 1 kaple, z toho v 7 z nich jsou varhanní nástroje. Pravidelné bohoslužby probíhají v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném, v kostele Navštívení Panny Marie a svatého Václava v Dolní Kalné a kapli Nejsvětější Trojice v Klášterské Lhotě. Počet obyvatel v děkanství se pohybuje okolo 11 200 osob.⁵¹

Centrem děkanství je město Hostinné. Leží na soutoku řeky Labe a říčky Čistá 18 km od města Trutnov a 16 km od Vrchlabí v malebném podkrkonošském údolí. Okolní kopce jsou pokryté lesy a loukami. Nadmořská výška činí okolo 350 m. n. m. V současné době má přes 4 400 obyvatel.⁵²

Hostinné patří mezi nejstarší obce v Podkrkonoší. První písemné zmínky pocházejí ze 13. století, kdy bylo založeno během kolonizace za vlády Přemysla Otakara II. roku 1270. Patřilo mezi města, která byla majetkem krále. Roku 1316 jej český král Jan Lucemburský zastavil šlechtici Půtovi z Turgova.⁵³

Další písemná zmínka je z roku 1359, kdy český král a římský císař Karel IV. město Půtovi z Turgova odebral a zastavil jej svému hofmistru a rádci, magdeburskému purkrabímu Purkartovi. Po smrti purkrabího roku 1369 nebo 1377 se město navrátilo do majetku pánů z Turgova, v jejichž držení zůstal až do konce 14. století. Tehdy připadl rodu Krušinů z Lichtemburka.⁵⁴

Významnou událostí v historii města bylo tažení Jana Žižky a husitských útok jeho vojsk vůči městu roku 1424. Jan Krušina z Lichtemburka se o rok dříve, roku 1423,

⁵¹ <http://www.farnost-hostinne.estranky.cz/clanky/o-farnosti/spravni-obvod-a-kostely/>;

<http://www.farnost-hostinne.estranky.cz/clanky/o-farnosti/kam-patrima-/>;

⁵² <http://www.hostinne.info/historie/d-7228/p1=13327>

⁵³ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 11;

Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2000, s. 170.;

Ondřej FELCMAN, František MUSIL a kol., *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku*, Hradec Králové 2009, s. 329, 463

⁵⁴ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 11, 18–20;

Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2000, s. 170;

August SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze království českého, díl pátý*, Praha 1995, s. 211

postavil na stranu Panské jednoty proti Janu Žižkovi z Trocnova. Ten se, po vítězství u České Skalice ze dne 6. ledna 1424, pokusil Hostinné dobýt, avšak neúspěšně.⁵⁵

V průběhu 15. a 16. století se v Hostinném vystříдалo několik šlechtických rodů, a to Zajícové z Házmburka, Šanovci ze Šanova, roku 1519 jej získal Jan z Vartembergu. Ten roku 1521 Hostinné prodal svému švagrovi Zdeňkovi z Valdštejna.⁵⁶

Za vlády Valdštejnů došlo v první polovině 16. století k přestavbě staré budovy gotického hradu na pohodlný renesanční zámek. Roku 1610 za vlády Jana Kryštofa z Valdštejna zámek vyhořel. Spolu s ním byly ohněm zasaženy i budovy kostela, fary, školy, pivovaru, radnice a několika měšťanských domů. Všechny budovy byly obnoveny. Do města byl pozván italský architekt Carlo Valmadi, který budovy kostela a zámku bohatě vyzdobil sgrafity. Valmadi postavil a přestavěl i řadu kostelů v okolí Hostinného, chrám sv. Jakuba Staršího v Dolní Olešnici a kostel sv. Václava v Rudníku. Všechny tyto chrámy byly zdobeny lunetovými sgrafity (viz přílohu D3 a I3).⁵⁷

Během pobělohorských konfiskací se stal majitelem města Albrecht z Valdštejna a připojil ho roku 1627 ke svému Frýdlantskému vévodství. Po jeho smrti roku 1634 získal Hostinné plukovník Vilém Lamboy z Desenersu, který vlastnil blízké Nové Zámky. V průběhu 17. století Lamboyové přesídlili do Nových Zámků. Zámek v Hostinném byl opuštěn a ztrácel tak na významu.⁵⁸

Za dalších majitelů zámek chátral, v písemných pramenech se roku 1759 označuje jako velmi sešlý. Ještě roku 1794 je obýván panským úřednictvem, ačkoli je budova již v havarijním stavu. Zámek byl v letech 1835–1836 přestavěn bratry Kieslingovými na

⁵⁵ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 20;

August SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze království českého, díl pátý*, Praha 1995, s. 212

⁵⁶ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 25;

Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1999, s. 225;

Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2000, s. 170;

Ondřej FELCMAN, František MUSIL a kol., *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku*, Hradec Králové 2009, s. 607

⁵⁷ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1999, s. 225;

Ondřej FELCMAN, František MUSIL a kol., *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku*, Hradec Králové 2009, s. 668;

August SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze království českého, díl pátý*, Praha 1995, s. 89, 125

⁵⁸ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 58;

Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1999, s. 225;

August SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze království českého, díl pátý*, Praha 1995, s. 217

průmyslovou budovu zvanou Labský mlýn, ve které zavedly první strojovou výrobu papíru v českých zemích. Tím zapříčinili rozvoj papírenského průmyslu v Hostinném.⁵⁹

Hostinné je spojnicí mezi Krkonošemi a východními Čechami. Město je významné nejen coby dopravní uzel, ale i jako historické centrum. Nachází se tu řada historických budov. Nalezneme zde jeden z nejstarších kostelů východních Čech, děkanský kostel Nejsvětější Trojice, jehož počátky sahají do roku 1270. Krom děkanského kostela ve městě stojí barokní komplex nedávno zrenovovaného františkánského kláštera a kostela Nanebevstoupení Panny Marie. V sousedství děkanského kostela stojí renesanční fara z roku 1578, která je bohatě zdobena sgrafity. Další sakrální stavbou je barokní Olivetská kaple z roku 1777. Nejobdivovanější pamětihodností města je renesanční budova radnice s dvojicí obrů, symboly města. Ve středu náměstí stojí barokní morový sloup. Na náměstí obkrouženém podloubím stojí barokní památkově chráněné měšťanské domy.⁶⁰

Krom historických pamětihodností je město plné kultury. Hostinné je proslaveno františkánskou poutí Porciunkule, konanou každoročně první víkend v srpnu. Nachází se zde cyklotrasa propojující Hostinné s dalšími městy. Nalezneme zde turistickou trasu Mravenčí stezku. Obyvatelům je otevřen Národní dům, ve kterém jsou k vidění divadelní a hudební představení. Děti mohou využít řadu sportovních areálů, navštěvovat kroužky místního Domu dětí a mládeže či docházet do Základní umělecké školy. Ve městě nalezneme Základní školu, Odborné učiliště a několik středních škol včetně Gymnázia.

Hostinné je město plné pamětihodností a kulturního vyžití, krom toho i významných lidí. V Hostinném pobývala řada osobností, mezi nimi Dipl. Ing. Hermann Pawlik, chemik a vynálezce. Dále pedagog, bryolog a ochránce přírody Zdeněk Pilous či příslušník britského královského letectva RAF Vladimír Salač.⁶¹

⁵⁹ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 131;

Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1999, s. 225;

August SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze království českého, díl pátý*, Praha 1995, s. 217

⁶⁰ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 49–52;

<http://www.hostinne.info/renesancni-radnice-s-obry/d-7084/p1=11670>;

<https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/10167/hostinne/pamatky-turistika/>;

<http://www.hostinne.info/morovy-sloup/d-7085/p1=11670>;

<http://www.hostinne.info/kostel-nejsvetejsi-trojice-a-renesancni-fara/d-7089/p1=11670>;

<http://www.hostinne.info/olivetska-kaple/d-7086/p1=11670>;

<http://www.hostinne.info/kulturni-pamatky/ds-1007/p1=11670>;

<https://www.kudyznudy.cz/Kam-pojedete/Krkonoze-a-Podkrkonosi/Krkonoze-a-Podkrkonosi/Hostinne.aspx>

⁶¹ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 396–398

Rodákem z Hostinného byl Karel Václav Klíč (1841–1926), akademický malíř a vynálezce hlubotisku, po kterém je pojmenována Základní škola Karla Klíče. Dále prof. Dr. Emil Votoček (1872–1950), chemik, lingvista a hudební skladatel, prof. František Krejčí (1858–1934), filozof a psycholog, JUDr. Karel Leeder (1817–1911), historik a politik, Guido Kaiser (1886–1959), profesor hudby a zakladatel Krkonošského symfonického orchestru a Robert Oesterreicher – Bartoň (1919–1997), bojovník za svobodu a příslušník britského královského letectva RAF.⁶²

Za neslavného rodáka z Hostinného je považován Viktor Lustig (1890–1947), muž známý svými podvody a paděláním. Jeho největším podvodem byl prodej Eiffelovy věže do šrotu. Zapletl se i do obchodů s Al Caponem. Nakonec byl uvězněn v Alcatrazu.⁶³

Hostinné má bohatou historii a kulturu. Jeho osud je ale poznamenán událostmi z poloviny 20. století. Podobně jako v dalších sudetských městech i v Hostinném byla většina obyvatel německé národnosti. Kruté události 2. světové války zapříčinily odsun sudetských Němců a opuštění míst, ke kterým měli silné citové vazby. Po jejich odchodu v pohraničních oblastech utichl kulturní a spolkový život. Sovětský režim pošlapal církevní život občanů a výsledkem bylo chátrání kostelů, varhan v nich a dalších historických památek. Noví obyvatelé nejevili zájem o udržování budov, ke kterým neměli žádné citové vazby. Výsledkem je devastující dopad vandalství a nedbalosti.

Nyní je řada kostelů opravována. Farnost Hostinné pracuje na projektech oprav chrámů v děkanství a spolupracuje s úřady obcí s cílem je udržovat. Většina kostelů je dnes zavřená a nevyužívá se k pravidelným obřadům. I přes to jsou chrámy významnými památkami obcí. Zrcadlí historické události města, obsahují kromě náboženských relikvií i cenné výtvarné a architektonické prvky. Jsou prostorem pro setkávání lidí a konání různých kulturních akcí. Pořádají se v nich výstavy, koncerty, vystoupení dětí MŠ a žáků ZŠ. Chrámy a varhanní nástroje v nich si zaslouží péči a patřičnou údržbu, aby mohly ještě další století vypovídat o době, které byly svědky.

⁶² Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 378, 382–386, 392;

<https://nasivynalezci.webnode.cz/karel-klic/>;

<https://www.vscht.cz/skola/historie/votocek>

⁶³ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 405–406;

https://www.idnes.cz/xman/styl/prodej-eiffelovy-veze-cesky-podvodnik-viktor-lustig-goldbricking.A180205_121755_xman-styl_fro;

<https://www.stoplusjednicka.cz/zemrel-viktor-lustig-podvodnik-ktery-prodal-eiffelovku-napalil-al-caponeho>;

<https://www.reflex.cz/clanek/historie/79321/viktor-lustig-kral-ceskych-podvodniku-ktery-prodal-eiffelovu-vez.html>

2. Varhany děkanství Hostinné v historickém kontextu

Varhany děkanství Hostinné zachycují vývoj varhanářství v českých zemích od 18. do 20. století. Řada nástrojů byla postavena během období rozkvětu varhan v 18. století. Patří sem varhany v Dolní Kalné, Dolní Olešnici a dva nástroje v Hostinném. Jedná se o varhany, umístěné v chrámech významnějších a bohatších farností. Další vznikly v průběhu 19. a 20. století, a to v kostelích při menších obcích jako Chotěvice, Rudník, Čermná, Prosečné a Fořt.

Umístění varhanních nástrojů v kostelích odpovídá způsobu užívání a akustickým podmínkám prostor. Starší nástroje byly stavěny v blízkosti oltářů kvůli doprovodu hudebníků při liturgii. V průběhu baroka se nástroje přesunuly na kůry chrámu, nejčastěji pak na západní kůr. Důvodem byla skutečnost, že z této pozice nástroj zaplní celý prostor a zní přímo nad hlavami věřících. Nástroje jsou umísťovány i na ochozy po stranách chrámu či v blízkosti oltáře, obvykle se ale jedná o varhany doplňující hlavní nástroj a sloužící pro doprovod menšího sboru, žalmisty nebo kněze.⁶⁴

Barokní varhany na českém území se konstrukcí a stavbou řadí k nástrojům jihoněmecké školy. Během období renesance se upustilo od užívání gotické vzdušnice typu Blockwerke⁶⁵ a přešlo se na individualizující zásuvkovou vzdušnici. To umožnilo oddělení jednotlivých rejstříkových hlasů a následnou diferenciaci dosud jednotného varhanního vývoje na několik národních škol. Ty se liší jak stavbou a dispozicí nástrojů, tak hráčskou a skladatelskou praxí.⁶⁶

⁶⁴ Vlastimil DUFKA a kolektiv, *Zpívejte Pánu: hudba v bohoslužbě – Konference katolických biskupů Spojených států amerických*, Praha 2017, s. 48;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičína*, Jičín 2008, s. 13

⁶⁵ Gotická vzdušnice, u které se při stisku klávesy rozeznely příslušné píšťaly všech rejstříků. Nebylo možné je od sebe oddělit.

⁶⁶ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 8–9;

Karol FRYDRYCH, *Výzkumná zpráva o stavu varhan v regionu Žďánsko*, Brno, květen 2008, Bakalářská práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Ústav Hudební vědy, Prof. PhDr. MgA. Miloš Štědroň, CSc., s. 9;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičína*, Jičín 2008, s. 11–12;

Vladimír NĚMEC, *Pražské varhany*, Praha 1944, s. 41, 47, 67;

Miroslav SITTA, *Francouzský varhanní symfonismus od C. Francka po Ch. M. Widora*, Olomouc, 2018, Bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, prof. MgA. Petr Planý, s. 8;

Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 9

Barokní varhany v hostinském děkanství byly postaveny, jak již bylo výše uvedeno, pod vlivem jihoněmecké školy. Jedná se o menší nástroje disponující jedním až dvěma manuály, barokním plénem v hlavním manuálu a kopulovými rejstříky v pozitivu. Klaviatury mají menší rozsah a krátkou velkou oktávu. Pedál je zvukově nesamostatný, určený pro basový doprovod. Jazykové rejstříky se objevují ojediněle, varhany v hostinské farnosti jazykovými hlasy nedisponují vůbec. Typická je také častá absence manuálových a pedálových spojek. I přesto se jedná o nástroje kvalitativně i zvukově srovnatelné s evropskou špičkou.⁶⁷

Zprávy o gotických či renesančních nástrojích na území děkanství Hostinné nemáme. Nejstarší zmínka o varhanách pochází z roku 1697, kdy došlo k přemístění pozitivu z Lomnice nad Popelkou do kostela v Dolní Kalné. Autorem pozitivu byl vrchlabský mistr Thomas, opravu a instalaci nástroje zajistil varhanář Georg Till z Vrchlabí. Pozitiv se nedochoval, jelikož byl roku 1813 nahrazen dvoumanuálovými varhanami s pedálem od Ignáce Predigera.⁶⁸

Nejstarší nástroj byl postaven roku 1741 v kostele Neposkvrněného početí Panny Marie, stojícího vedle františkánského kláštera v Hostinném. Autorem dvoumanuálového nástroje byl vrchlabský varhanář Stanislav Ambrosius Tauchmann. Varhany se nedochovaly, roku 1922 byl do původní barokní skříně umístěn nový romantický nástroj Jana Tučka.⁶⁹

Nejstarší dochované varhany stojí v kostele sv. Jakuba Staršího v Dolní Olešnici. Byly postaveny kralickým varhanářem Karlem Welzelem roku 1786. Další významný nástroj z roku 1792 můžeme nalézt v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném. Postavil jej František Horák z Kutné Hory. Oba nástroje jsou poznamenány

⁶⁷ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 11;
Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 13;
Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 183;
Kolektiv autorů, *Doubravník a Výmolovy varhany*, Doubravník 2014, s. 59

⁶⁸ Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 53;
Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 19–20;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 18, 91;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3471>

⁶⁹ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 10, 33, 127;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3766>

romantizujícími úpravami. Druhý nástroj je více cenný, jelikož si přes úpravy zachoval kompletní původní barokní pléno a pozitiv.⁷⁰

Další významnou etapou, ovlivňující varhanářství v hostinském děkanství, byla poslední třetina 19. a počátek 20. století. Toto období, nazývané jako romantické, bylo poznamenáno novým přístupem k duchovní a varhanní hudbě. Příčinou byly Ceciliánské reformy⁷¹, které potlačovaly dosavadní principy fungování varhan. Barokní nástroje s vysokými alikvótami a mixturami byly považovány za nevhodné. Dle reformních představ měl ideální nástroj disponovat především 8' a 4' ekválními hlasy, jejichž zvuk byl temný a hutný. Dalším důvodem upouštění od alikvótních rejstříků byl přechod na temperované ladění, které činilo jejich zvuk více ostrý.⁷²

Díky hutnému zvuku nejsou romantické varhany vhodné k interpretaci renesanční a barokní hudby. I přes to byly v kostelech stavěny nástroje odpovídající novým hudebním měřítkům, a staré byly upravovány. Tyto úpravy byly nezdárka prováděny amatérsky a řada historických nástrojů byla znehodnocena či zničena, stejně tak na nich ale pracovali i renovovaní varhanáři. Barokní nástroje, které prodělaly úpravy a jejich alikvótní hlasy byly nahrazeny romantickými rejstříky, se stávaly univerzálními nástroji. Ve výsledku se ale nehodily pro původní ani nově zamýšlený účel z důvodu špatné slučitelnosti menzuračně odlišných barokních a romantických rejstříků.⁷³

V hostinském děkanství není jediný barokní nástroj, který by byl ušetřen romantizujícími snah. Obvykle se jednalo o změny ve varhanních dispozicích, a to buď

⁷⁰ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 122;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 10, 12, 94, 126;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=4068>;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=563>

⁷¹ Reformy týkající se liturgické hudby, jež vyřadily z kůrů kostelů orchestrální nástroje a nahradily je varhanami. Vytlačovaly orchestrální hudbu a upřednostňovaly vokální hudbu s doprovodem varhan.

⁷² Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 12;

Karol FRYDRYCH, *Výzkumná zpráva o stavu varhan v regionu Žďánsko*, Brno, květen 2008, Bakalářská práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Ústav Hudební vědy, Prof. PhDr. MgA. Miloš Štědroň, CSc., s. 11;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičína*, Jičín 2008, s. 14;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 180;

Vladimír NĚMEC, *Pražské varhany*, Praha 1944, s. 159, 174, 182, 238, 241;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 8

⁷³ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 12–13;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičína*, Jičín 2008, s. 14;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 180;

Vladimír NĚMEC, *Pražské varhany*, Praha 1944, s. 159;

Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblíček*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 47–49

kompletní výměnou starých píšťal rejstříku za píšťaly rejstříku nového, nebo úpravy starých původních píšťal. Změn doznala dispozice varhan v Dolní Kalné či Dolní Olešnici. Autorem těchto úprav byl lomnický varhanář Josef Koblre.⁷⁴

Josef Koblre byl činný od 80. let 19. století do roku 1920. Jeho varhanářská dílna v Lomnici nad Popelkou postavila a opravila velké množství nástrojů po celých Čechách. Zaměřoval se jak na stavbu nových romantických nástrojů s mechanickou a později pneumatickou trakturou, tak na opravy a úpravy barokních nástrojů. Bohužel právě jeho práce a zásahy historické nástroje často upravily a poškodily do takové míry, že je nyní jen velmi nákladné a obtížné je navrátit do původního stavu. Činnost Josefa Koblreho není možné nezávisle zhodnotit. Práce prováděl kvalitně a na úrovni, nicméně z dnešního pohledu jsou velmi nešťastné a nežádoucí. Svou činnost prováděl pod vlivem dobového trendu, a tedy v dobré víře. Roku 1899 provedl dispoziční úpravy a přestavbu hracího stolu u varhan v Dolní Olešnici. Na přelomu 19. a 20. století došlo k romantizující úpravě u varhan v Dolní Kalné.⁷⁵

Romantizující snahy postihly i nástroj v kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném. V polovině 20. století byla dvojice rejstříků nahrazena romantickými ekválními hlasy. Další změny byly uskutečněny v 70. letech, kdy byl romantický nástroj z františkánského kostela přesunut do děkanského kostela a připojen jako třetí manuál. Současně byl barokní nástroj obohacen o pětici romantických hlasů na pneumatické traktuře. Jednalo se o typický příklad snahy vytvořit univerzální nástroj, schopný hrát jak barokní, tak romantické skladby. V závěru nebylo možné hlasy vzájemně kombinovat kvůli odlišné traktuře a menzuraci.⁷⁶

⁷⁴ Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 92–93;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 23, 91, 94;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=4068>;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3471>

⁷⁵ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 23, 91, 94;

Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblre*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 41–45, 47–51;

Jan TOMÍČEK, *Semilské varhany mají 100 let*, Semily 2011, s. 9;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=4068>;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3471>

⁷⁶ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 122;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 126;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=563>;

Posudek a návrh PhDr. Jiřího Belise na restaurování varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z roku 1989;

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. ledna 1995

Roku 1922 byly romantickým nástrojem z firmy Jana Tučka nahrazeny barokní varhany od vrchlabského varhanáře Stanislava A. Tauchmanna v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Hostinném. Zřejmě tak bylo učiněno z důvodu špatného technického stavu nástroje.⁷⁷

Varhanářství první poloviny 20. století je ovlivněno tovární sériovou výrobou. Do té doby byly jednotlivé nástroje přizpůsobeny potřebám chrámu. Modernizace prvků varhan, jako jsou traktury, spojky, kolektivy a další pomocná zařízení, s sebou přinesla jejich větší komplikovanost. Varhanářství se stává odvětvím výrobního průmyslu. Vznikají firmy vyrábějící primárně varhanní nástroje po desítkách kusů. Výsledné varhany si jsou po stavební a zvukové stránce podobné. Vytrácí se tak originalita a rozmanitost varhanních nástrojů.⁷⁸

V kostelech děkanství Hostinné bylo postaveno několik nástrojů varhanářskou firmou Rieger. Jedná se o varhany v obcích Čermná, Prosečné a Rudník. Varhany postavila i firma Tuček, a to v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Hostinném.⁷⁹

Varhanní romantismus ovlivnil i zbytek 20. století, který je naplněn snahami o návrat upravených barokních nástrojů do původního stavu. Varhanářství bylo poznamenáno hnutím Orgelbewegung, které přineslo návrat k ideálu barokního nástroje. Řada nástrojů byla opět přestavována do původní podoby či restaurována. Na druhou stranu byly upravovány i romantické nástroje přidáváním alikvótních rejstříků.⁸⁰

V současné době je vyvíjeno velké úsilí o zachování varhanářského dědictví v Čechách a na Moravě. Po celé České republice je opravována řada nástrojů ve snaze o záchranu těchto vzácných uměleckých skvostů. Snaha není záležitostí pouze českou, ale je zřejmá i v zahraničí. Zde ovšem nalézáme rozdíly v postoji k opravě varhan a jejich návratu k původnímu stavu. Zatímco u nás se používají původní části nástroje a kopiemi se nahrazují jen ty nejvíce zdevastované, ve Francii a Německu je praxe opačná. Změny a zásahy do varhanních nástrojů jsou zde chápány jako součást jejich historie. Při

⁷⁷ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 10, 33, 127; <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3766>

⁷⁸ Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 15;

Ferdinand KLINDA, *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava 2000, s. 180

⁷⁹ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 31, 33

⁸⁰ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 13;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 15;

Jan TOMÍČEK, *Romantický varhanář Josef Koblíček*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, sv. 10, s. 50;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 8

opravách jsou poškozené části nahrazeny kopiemi, u některých nástrojů zůstaly zachované pouze varhanní skříně. České varhanářství usiluje o zachování původní podoby nástroje. Proto jde při opravách o drahé rozsáhlé projekty až generálních oprav.⁸¹

V hostinském děkanství je řada nástrojů, které jsou ve špatném stavu. Podepsaly se na nich jak romantizující úpravy, tak zub času. Hostinská farnost je typickým příkladem sudetské farnosti, která po odsunu Němců přišla o původní obyvatele, mající k místním památkám citový vztah a vazby. Nové obyvatelstvo neprojevovalo ochotu kostely a varhany opravit, čímž zavinilo jejich chátrání. Výsledkem je řada nástrojů, které jsou historicky cenné, ale nejsou použitelné kvůli špatnému stavu a akutní potřebě oprav.

Všechny kostely děkanství Hostinné, vyjma kostela Nejsvětější Trojice ve Fořtu, disponují varhanním nástrojem. Varhany byly určeny k doprovodu liturgických obřadů. Podporovaly sbor a žalmistu ve zpěvu, aniž by jim dominovaly nebo je přehlušovaly. Přidáním harmonizace umocňovaly duchovní atmosféru liturgie. Krom doprovodu varhany hrály i sólově při příležitosti preludia či improvizace před začátkem mše, při přípravě darů nebo na závěr mše při postludiu. Sloužit mohly i ke koncertní činnosti. V současné době nástroje slouží jak duchovním, tak světským účelům.⁸²

K liturgickým účelům se dnes užívají varhany v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném a v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné při pravidelných nedělních a svátečních bohoslužbách. Každou třetí neděli v měsíci se koná mše svatá v kapli Nejsvětější Trojice v Klášterské Lhotě, kde je pro doprovod liturgie určeno harmonium.

V posledních letech díky uvědomění obyvatel a vedení obcí dochází ke snahám oživit varhany v kostelích a navrátit jim jejich lesk. Je tomu tak v případě obce Dolní Kalná, kdy se město zapojilo do snahy rekonstruovat varhany Ignáce Predigera. Výsledkem je generální oprava nástroje varhanářem Vítem Mišoněm z Mladých Buků, která čeká na své dokončení.⁸³

⁸¹ Kolektiv autorů, *Doubravník a Výmolovy varhany*, Doubravník 2014, s. 60

⁸² Vlastimil DUFKA a kolektiv, *Zpívejte Pánu: hudba v bohoslužbě – Konference katolických biskupů Spojených států amerických*, Praha 2017, s. 34

⁸³ Restaurátorská zpráva varhanáře Víta Mišoně ze dne 9. 12. 2013;

Restaurátorská zpráva Víta Mišoně ze dne 22. 12. 2014;

Rozpočet na celkové restaurování varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 9. 1. 2014;

Vyjádření varhanáře na stav varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 1. 10. 2011

Významná je i koncertní činnost a propagace varhanní hudby ve městech. V tomto směru je velmi činná obec Dolní Kalná, která pořádá řadu varhanních koncertů v průběhu roku při příležitosti významných svátků a akcí. Mnoho koncertů organizuje i obec Čermná při příležitosti místních akcí jako je tradiční pout' a během vánočních svátků. Varhany jsou užívány i při koncertech v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném.

Další nástroje nejsou vzhledem ke svému špatnému technickému stavu použitelné pro doprovod liturgie či koncertní činnost. Proto je nutné varhanní hudbu podporovat, aby bylo možné nástroje opravit a oživit tak kulturní život ve městech dříve, než historické varhany podlehnou zkáze.

3. Varhany děkanství Hostinné

Na území děkanství se nachází 12 obcí, městysů a vesnic, z toho v osmi z nich se nacházejí kostely s varhanními nástroji:

- Čermná – kostel sv. Václava (Rieger 1894)⁸⁴
- Černý Důl, část Fořt – kostel Nejsvětější Trojice (Amadeus Hanisch 1872, roku 2006 transfer do klášterního kostela sv. Augustina ve Vrchlabí, oprava dokončena v srpnu 2009)⁸⁵
- Dolní Kalná – kostel Navštívení Panny Marie a sv. Václava (Ignác Prediger 1813)⁸⁶
- Dolní Olešnice – kostel sv. Jakuba Staršího (Karel Welzel 1786)⁸⁷
- Hostinné – děkanský kostel Nejsvětější Trojice (František Pavel Horák 90. léta 18. stol.)⁸⁸
- Hostinné františkánský kostel Neposkvrněného početí Panny Marie (Stanislav Ambrosius Tauchmann 1741, Jan Tuček 1922, transfer do děkanského kostela v 50. letech 20. stol., roku 1972 připojeny jako III. manuál)⁸⁹
- Chotěvice – kostel sv. Petra a Pavla (Johann Anton Barth 1833)⁹⁰

⁸⁴ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 31, 66;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3762>

⁸⁵ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 15, 98;
<http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=varhany;>
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=808;>
<https://hradec.rozhlas.cz/za-jistym-varhannim-unikatem-se-vydame-do-vrchlabi-6149556;>
https://krkonosky.denik.cz/zpravy_region/vrchlabsti-zachranili-varhany-jejich-rony-rozezni.html

⁸⁶ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 18, 91;
Vyjádření varhanáře na stav varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 1. října 2011;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3471;>
<http://www.dolnikalna.cz/kostelni-varhany/ds-1031>

⁸⁷ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKES, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 44;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 12, 94;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=4068>

⁸⁸ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 49;
Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 10, 126;
Posudek a návrh PhDr. Jiřího Belise na restaurování varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z roku 1989;

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. ledna 1995;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=563>

⁸⁹ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 72;
Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 10, 33, 127;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3766>

⁹⁰ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 17, 148;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=2304;>
<https://www.kralovedvorsko.cz/varhany/varhanari-barthove-varhany-z-1-poloviny-19-stoleti.html>

- Prosečné – kostel sv. Alžběty Uherské (Rieger 1906)⁹¹
- Rudník – kostel sv. Václava (Johann Barth 1849, Rieger 1932)⁹²

Celkem bylo možné v hostinském děkanství nalézt devět varhanních nástrojů. Po transferu varhan z františkánského kostela do děkanského a záchraně varhan z kostela Nejsvětější Trojice ve Fořtu přesunem do kostela sv. Augustina ve Vrchlabí na území děkanství zůstalo 8 nástrojů. Každý z těchto nástrojů je odlišný a svým způsobem zajímavý. Najdeme zde jak nástroje barokní, tak romantické. Některé jsou vyrobeny na zakázku, jiné sériově v továrně a průmyslových podnicích. Všechny však představují vzácnou kulturní památku.

Nejvzácnější nástroj se nachází na kůru děkanského kostela Nejsvětější Trojice v Hostinném. Jeho význam spočívá ve stáří (90. léta 18. století) a v zachování větší části barokní dispozice včetně zachovalého pozitivu a barokního pléna s dvojicí mixturových rejstříků v hlavním stroji. Bohužel stav tohoto nástroje je špatný, a i když hraje, pro jeho záchranu je třeba důkladná rekonstrukce.

Významný barokní nástroj nalezneme na kůru kostela svatého Jakuba Staršího v Dolní Olešnici. Z výtvarného hlediska velmi krásný a zchovalý nástroj patří k nejstarším dochovaným nástrojům děkanství. Bohužel byl zasažen romantizujícími přestavbami a změnami v dispozici. Dnes chátrá a není možné jej plně využít.

Další významný varhanní nástroj je možné nalézt v kostele svatého Petra a Pavla v Chotěvicích. Varhany jsou nepoužitelné a ve velmi špatném stavu. Význam však spočívá v zachování původního píšťalového fondu a dalších částí nástroje. Esteticky zajímavě řešený nástroj je hoden záchrany.

Mezi vzácné varhany patří i ty od Ignáce Predigera v kostele Navštívení Panny Marie a svatého Václava v Dolní Kalné. Rok stavby 1813 z nich činí jeden z prvních opusů tohoto varhanáře. Dnes je nástroj rekonstruován ve snaze navrátit se k původní podobě nástroje. Dispozice varhan byla silně pozměněna romantizujícími zásahy.

⁹¹ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 31, 299; <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3745>

⁹² Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 17, 18, 315; <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3873>

Nelze opomenout nástroj v kostele svaté Alžběty Uherské v Prosečné. Chrám je bohužel, stejně jako varhany, v dezolátním stavu. Nástroj je nefunkční a poznamenán nepříznivými podmínkami okolí, vlhkem, trusem škůdců a červotočem. Varhany svou dispozicí ztělesňovaly myšlenky Ceciliánských reforem⁹³, stejně jako nástroj v kostele svatého Václava v Rudníku.

Tento nástroj je plně funkční a svou dispozicí a stavbou odpovídá, stejně jako nástroj v Prosečné, ideji cecilianismu a romantického varhanářství. V současné době je kostel uzavřen a nástroj mimo provoz z důvodu rekonstrukce vnitřních prostor.

Nelze opomenout roztomilý a rozměry malý romantický nástroj v kostele svatého Václava v Čermné. Varhánky jsou plně funkční, je potřeba pouze ladění a pravidelná údržba.

V neposlední řadě je důležité zmínit romantický nástroj firmy Tuček z roku 1922, které byly umístěny ve františkánském kostele Neposkvrněného početí Panny Marie v Hostinném. Původně zde byly postaveny varhany Stanislava A. Tauchmanna. Z barokního nástroje byla dodnes zachována pouze skříň, do které byl umístěn nástroj Jana Tučka s romantickou dispozicí. Nyní je tento nástroj umístěn v presbytáři děkanského kostela.

V rámci varhan a děkanství Hostinné je třeba zmínit i nástroj Amanda Hanische z roku 1872, který postavil pro kostel Nejsvětější Trojice ve Fořtu. V současné době jsou varhany v kostele svatého Augustina ve Vrchlabí, kam byly přesunuty a zachráněny z chátrajícího kostela ve Fořtu. Jelikož se tak již nejedná o nástroj na území hostinského děkanství, budou varhany níže přiblíženy jen okrajově.

Varhany jsou zrcadlem doby, ve které vznikly. V jejich historii a současné podobě se promítají nejen dějiny varhanářství, ale i míst, kde se nacházejí. Na následujících stránkách budou jednotlivé nástroje popsány, podrobně rozebrány a představeny.

⁹³ Reformy týkající se liturgické hudby, jež vyřadily z kůrů kostelů orchestrální nástroje a nahradily je varhanami. Vytlačovaly orchestrální hudbu a upřednostňovaly vokální hudbu s doprovodem varhan.

3.1 Varhany v kostele Nejsvětější Trojice ve Fořtu

Mezi městy Rudník a Vrchlabí leží zapadlá část městysu Černý Důl, lázně Fořt. V kdysi populárních lázních žilo roku 1913 kolem dvou set obyvatel. Stálo zde 7 lázeňských domů, kolonáda, 2 lázeňské restaurace, zámeček a altán pro lázeňskou kapelu (viz přílohu A1). Nacházel se zde i poštovní dům, hřbitov s barokním kostelem a farou z roku 1908. Stavba kostela probíhala v letech 1769–1774, vysvěcení chrámu následovalo o rok později vikářem z Vrchlabí. V průběhu století byly do kostela umístěny věžní hodiny, hlavní a dva boční oltáře a varhany.⁹⁴

Lázeňské město Fořt přestalo plnit svou funkci roku 1922. Tento rok znamenal pro místní obyvatele zlom, jelikož kdysi prosperující oblast začala upadat. Příčinou byla stavba blízké továrny na výrobu umělého hedvábí a rozvoj letovisek Špindlerův Mlýn a Janské Lázně. Díky okolním lesům a vzdálenosti od větších obcí upadl Fořt v zapomnění a začal chátrat. Z lázeňského komplexu se do dnešní doby zachovalo jen pár budov a kostel (viz přílohu A2).⁹⁵

Kostel Nejsvětější Trojice je dnes ve špatném stavu. Vnější omítky jsou popadané, okna rozbitá, interiér chátrá. Ve stejném stavu byl i varhanní nástroj, umístěný na západním kůru kostela (viz přílohu A3). Dvoumanuálové varhany s pedálem postavil roku 1872 rychnovský varhanář Amand Hanisch⁹⁶. Byl postaven na mechanické traktuře a zásuvkové vzdušnici. Manuály bylo možné propojit skrze manuálovou spojku řešenou atypicky táhlem mezi manubrii. Dispozice obsahovala vysoké rejstříky, stejně tak i smykavé romantické hlasy. Umístěn byl do dvou varhanních skříní. V jedné byl umístěn hlavní stroj, ve druhé pozitiv s pedálem. Hrací stůl stál samostatně uprostřed kruchty čelem k oltáři.⁹⁷

⁹⁴ http://www.cernydul.cz/turiste/tour-stezky-trasy-cile/lazne-fort-0_32.html;
<http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=fort>

⁹⁵ http://www.cernydul.cz/turiste/tour-stezky-trasy-cile/lazne-fort-0_32.html;
<http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=fort>

⁹⁶ Varhanář z Rychnova nad Kněžnou je krom nástroje ve Fořtu autorem varhan v děkanském kostele v Novém Městě nad Metují (po rekonstrukci), Machově, Přepychách či Nekoři. Dispozičně upravil nástroj v blízkém Dolním Lánově.

⁹⁷ Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 113;

Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 201;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 15, 92, 98;

<http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=varhany>;

<https://hradec.rozhlas.cz/za-jistym-varhannim-unikatem-se-vydame-do-vrchlabi-6149556>

Vzhledem ke stavu kostela varhanní nástroj rychle chátral. Záchranou byl projekt transferu varhan do kostela svatého Augustina ve Vrchlabí, jehož autorem byl BcA. Radek Hanuš, Dis. S transferem byla spojená i rekonstrukce. Ta si nekladla za cíl varhany opravit v původní podobě, ale vytvořit z nich koncertní nástroj s odlišnými vlastnostmi oproti nástroji firmy Rieger na západním kůru kostela.⁹⁸

Původní dispozice měla tuto podobu:⁹⁹

I. manuál (C–f ³ , 54 kláves)	II. manuál (C–f ³ , 54 kláves)	Pedál (C–h, 24 kláves)
Principal 8´	Flauta major 8´	Subbas 16´
Gemshorn 8´	Viola di Gamba 8´	Violonbas 8´
Salicional 8´	Principal 4´	Octavbas 4´
Octava 4´	Flauta minor 4´	
Violetta 4´	Manuálová spojka	
Super Octav 2´		
Mixtur 4fach		

Po opravě získal nástroj následující dispozici:¹⁰⁰

I. manuál (C–f ³ , 54 kláves)	II. manuál (C–f ³ , 54 kláves)	Pedál (C–h, 24 kláves)
Principal 8´	Flauta major 8´	Subbas 16´
Flauta 8´	Quintadena 8´	Violonbas 8´
Salicional 8´	Viola di Gamba 8´	Trombon 8´
Octava 4´	Principal 4´	Pedálová spojka I/P
Superoctava 2´	Flauta minor 4´	
Sesquialtera 2x	Octava 2´	
Mixtur 4x	Rauschquinta 2x	
	Přetahovací manuálová spojka	

Odborný dohled nad projektem zajistil diecézní organolog královéhradecké diecéze Václav Uhlíř, varhany restaurovala varhanářská dílna Ivana Červenky

⁹⁸ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 98; 411;
<https://hrdec.rozhlas.cz/za-jistym-varhannim-unikatem-se-vydame-do-vrchlabi-6149556>;
https://krkonosky.denik.cz/zpravy_region/vrchlabsti-zachranili-varhany-jejich-tony-rozezni.html;
<http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=initiatori>

⁹⁹ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 98;
<http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=varhany>

¹⁰⁰ <http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=varhany>

z Jakubovic u Lanškrouna. Celý projekt transferu byl proveden za souhlasu pana faráře Myszinského z Hostinného.¹⁰¹

Transfer a rekonstrukce nástroje probíhala od konce dubna 2006 do srpna 2009, kdy byly práce dokončeny. Na opravu varhan bylo možné přispět zasláním finanční částky na účet či odevzdáním obnosu v Městském informačním centru. Přispět bylo možné i adoptí píšťal. Celkové náklady se vyšplhaly na částku 993 000 Kč.¹⁰²

Slavnostní koncert byl uskutečněn 28. srpna 2009 od 18.00 hod. v klášterním kostele svatého Augustina (viz přílohu A4).¹⁰³

¹⁰¹ <http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=iniciatori>;

<http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=rekonstrukce>

¹⁰² Adoptce píšťal – Vyberte si píšťaly nebo celý rejstřík dle vašeho přání...;

Cenová kalkulace transferu a restaurace varhan z kostela Nejsvětější Trojice ve Fořtu do kostela sv. Augustina ve Vrchlabí

<http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=rekonstrukce>;

<http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=vase-dary>;

<http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=sbirka>

¹⁰³ <http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=rekonstrukce>

3.2 Varhany v kostele svatého Václava v Čermné

3.2.1 Kostel a varhanní nástroj

Kostel svatého Václava se nachází spolu s přilehlým hřbitovem poblíž centra obce Čermná. První zmínka o kostelu pochází z roku 1384. Sakrální stavba přetrvala až do roku 1910, kdy byla již značně poškozena a úřady prohlášena za nevyhovující stavebním a bezpečnostním předpisům. Roku 1913 došlo k její demolici. K výstavbě současného novogotického kostela došlo o dva roky později. Stavbu vedl architekt Otta Friedler z Hostinného na místě původního chrámu (viz přílohu B1).¹⁰⁴

Varhany byly vyrobeny firmou Rieger¹⁰⁵ roku 1894. Dle štítku na hracím stole jde o nástroj op. 414 (viz přílohu B2), Riegerův katalog jej uvádí jako op. 421. Nástroj pravděpodobně nebyl původně určen pro kostel v Čermné, ale byl zakoupen později po dokončení stavby nového chrámu roku 1915.¹⁰⁶

Jedná se o menší jednomanuálový nástroj s pedálem, umístěný na západním kůru kostela nad portálem. Varhany stojí na vyvýšeném pódiu. Skříň je vyvedena v novogotickém stylu, vyzdobena řezbami lomených oblouků a cimbuřím na vrchní části. Prospekt je rozdělen na čtveřici polí, která jsou zaplněna píšťalami Principalu (viz přílohu B3). Hrací stůl je vestavěn z boku varhanní skříň (viz přílohu B4).¹⁰⁷

Traktura nástroje je mechanická s kuželkovou vzdušnicí. Manuál disponuje 54 tóny s rozsahem C–f³. Chromatická pedálnice má rozsah C–d¹ a skládá se z 27 kláves. Dispozice je skromná, tvoří ji 4 rejstříky v manuálu a jeden v pedálu. Varhany disponují pedálovou spojkou (viz přílohu B5). Fungují na principu systému unit¹⁰⁸. Manubria jsou umístěna nad manuálem (viz přílohu B6). Zvuk varhan je jemný a líbezný, nicméně kvůli skromnosti dispozice zaplní celý chrám jen obtížně. Nástroj je vybaven kolektivem Forte,

¹⁰⁴ http://www.obec-cermna.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=1975&id=4929&n=kulturni-pamatky;
<https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/10098/cermna/pamatky-turistika/>

¹⁰⁵ Firma Rieger je autorem řady varhan v hostinském děkanství, vyjma Čermné v Prosečném a Rudníku. V okolí děkanství ve Vrchlábí, Horním Maršově, Dolním Dvoře, ve Dvoře Králové, Choustíkově Hradišti, Kuksu a dále.

¹⁰⁶ Vyjádření Víta Mišoně;

Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 223–224

¹⁰⁷ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 31, 66;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3762>

¹⁰⁸ Systém unit, jinak také multiplexní varhany, fungují na principu aplikace transmisí a spojek za účelem několikanásobného využití píšťal.

obsluhovaným nožní šlapkou. Měch je vybaven nožním čerpáním a je umístěn za nástrojem (viz přílohu B7).¹⁰⁹

3.2.2 Přestavby a renovace

Nástroj za dobu své existence neprodělal žádné významnější přestavby. Renovace zahrnovaly pouze ladění a udržovací práce. Nástroj se tak zachoval v téměř původní podobě.

3.2.3 Současný stav

Jak bylo zmíněno výše, nástroj se zachoval v původním stavu a je plně funkční. Po zvukové stránce je příjemný. Některé cínové píšťaly jsou postiženy cínovým morem. Tento jev je patrný především u principálových píšťal v prospektu (viz přílohu B3). Mechanická traktura je plně funkční. Varhany již řadu let neslouží liturgickým účelům. Užívají se při občasných koncertech.

3.2.4 Dispozice varhan

Varhany v kostele svatého Václava byly postaveny v romantickém duchu. Vzhledem k velikosti obce a kostela se nejedná o rozměrný vícemanuálový nástroj, ale o skromné varhánky s jedním manuálem a pedálem. Píšťaly manuálu a pedálu jsou umístěny v jedné společné varhanní skříni (viz přílohu B3). Dispozice je tvořena 5 hlasy, manuál disponuje 8' a 4' principálem, 8' krytem a 4' flétnou. Pedál je osazen Subbasem 16'. Manuál lze s pedálem propojit pedálovou spojkou (viz přílohu B5).

¹⁰⁹ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 54;
Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 66;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3762>

Dispozice nástroje vypadá následovně:¹¹⁰

Manuál (C–f ³ , 54 kláves)	Pedál (C–d ¹ , 27 kláves)
Principal 8 ⁴	Subbas 16 ⁴
Gedeckt 8 ⁴	Pedal – Coppel
Octave 4 ⁴	Forte
Flöte 4 ⁴	

Dispozice je zjistitelná z manubrií umístěných nad manuálem (viz přílohu B6).

Zajímavé je vnitřní uspořádání nástroje. Jedná se o multiplexní varhany¹¹¹. Dvojice rejstříků manuálů s podobnými zvukovými vlastnostmi spolu sdílejí několik oktáv píšťal. Je tomu tak u rejstříků Principal 8⁴ – Octave 4⁴ a Gedeckt 8⁴ – Flöte 4⁴.

Dvojice principálových rejstříků má společných 3,5 oktávy v rozsahu od c–f³. Tytéž píšťaly, patřící rejstříku Principal 8⁴, patří i hlasu Octave 4⁴ v jeho rozsahu C–f². Chybějící tóny Octave 4⁴ v rozsahu g²–f³ jsou doplněny další řadou píšťal samostatné pro čtyřstopý rejstřík.

Totéž je u dvojice rejstříků Gedeckt 8⁴ a Flöte 4⁴. Hlas Gedeckt 8⁴ je tvořen dřevěnými píšťalami, které jsou v rozsahu c–f³ společné pro rejstřík Flöte 4⁴. A to i přes to, že se flétna má lišit stavbou píšťal, materiálem a menzurou oproti krytému rejstříku. Chybějící píšťaly čtyřstopé flétny, v jejímž rozsahu g²–f³ jsou doplněny řadou píšťal určenou pro tento rejstřík, jsou z kovu (viz přílohu B8).¹¹²

Zvuk principálových hlasů je silný a jasný. Gedeckt 8⁴ má kulatý, hutný až temný tón v nižších polohách. Čtyřstopá Flöte má otevřený, jasný a příjemný zvuk, především ve vyšších oktávách. Subbas 16⁴ vystačí pro basovou funkci pedálu. Pedálová spojka umožňuje pedálu sólovou hru.

¹¹⁰ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 66

¹¹¹ Multiplexní varhany, zvané také unit, využívají spojek, transmisí a extenzí k několikanásobnému využití píšťal. Výsledkem je vyšší počet rejstříků různých poloh při úspoře počtu píšťal a prostoru v nástroji.

¹¹² Vyjádření Víta Mišoně;

Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 54

3.2.5 Hraný repertoár

Varhany v kostele sv. Václava v Čermné byly určeny především pro hudební doprovod církevních obřadů. Tomu odpovídají notopisy, uložené ve skříni na kůru kostela. Skříň obsahovala řadu zpěvníků a kancionálů v českém a německém jazyce. Byly zde nalezeny svazky *Českého kancionálu svatováclavského* z roku 1947, varhanní doprovod ke kancionálu z roku 1980 a žaltář od Dr. I. Schuffera. Skříň byla dále zaplněna velkým množstvím tištěných i ručních prepisů českých a německých textů písní z kancionálu, určených k liturgickým obřadům. Z toho lze vyvodit nedostatek kancionálů v kostele. Nalezeno bylo množství liturgických skladeb z 2. poloviny 19. a 20. století určených pro sbor s varhanním a instrumentálním doprovodem.

Notové zápisy nebyly tříděné a byly poznamenány vlhkem a plísněmi. I přes tyto skutečnosti jsou záznamy čitelné a je možné z nich hudbu interpretovat. Nejčastějšími skladbami byly mše, litanie a ofertorium (viz přílohu K1).

3.2.6 Hratelný repertoár

Varhaník je při interpretaci hudby omezen menšími rozměry nástroje. Pouze jeden manuál komplikuje hru romantických skladeb. Rozsah manuálu je však dostatečný jak pro romantickou, tak barokní hudbu. Skromná dispozice omezuje hráče při interpretaci barokní hudby, jelikož neumožňuje hru pléna a neobsahuje vysokou alikvótu. Rozsah a pedálová spojka však umožňují interpretaci děl se sólovým pedálem.

Na nástroj je možné interpretovat varhanní literaturu různých období, výsledek ale nebude po stylové stránce vhodný. Na varhany je možné zahrát barokní i romantické skladby. Celkové vyznění skladby je však ochuzeno z důvodů výše zmiňovaných.

Varhany se nyní užívají pro občasnou koncertní činnost. V posledních několika letech byl zde pořádán koncert při zahájení tradiční pouti v obci Čermná. Bylo tomu 11. července 2015 (viz přílohu L1) a 8. července 2017.

Konaly se tu i adventní koncerty, a to v prosinci let 2014, 2015 a 2016. 17. prosince 2017 proběhl Adventní koncert žáků ZUŠ Hostinné, během kterého zazněl i varhanní nástroj (viz přílohu L2).

Při shromažďování materiálů pro bakalářskou práci jsem byl požádán starostou obce Karlem Pomahačem o možnost zorganizování koncertů v kostele sv. Václava. Z jeho strany je patrná velká snaha o podporu kultury v obci, stejně tak usiluje i o propagaci varhanní hudby a samotných varhan. Díky těmto snahám byl uskutečněn Adventní koncert dne 23. prosince 2018 (viz přílohu L3). Plánuje se další spolupráce při organizaci koncertu při příležitosti zahájení pouti v Čermné v červenci 2019.

3.3 Varhany v kostele Navštívení Panny Marie a svatého Václava v Dolní Kalné

3.3.1 Kostel a varhanní nástroj

Farní kostel v Dolní Kalné se nachází společně se hřbitovem a barokní farou poblíž středu obce na návrší. První zmínka o chrámu je datována k roku 1352. Během husitských válek byl kostel roku 1424 pobořen. V 17. století byl obnoven a předán Jednotě bratrské. Kázal zde i Jan Ámos Komenský. Do nynější barokní podoby byl přestavěn hrabětem Václavem z Morzina roku 1723. Nyní je kostel využíván na pravidelné nedělní a sváteční bohoslužby. V posledních letech proběhla oprava střechy, stále je ale nutná oprava fasády a některé části interiéru kostela (viz přílohu C1).¹¹³

První nástroj byl do dolnokalenského kostela přestěhován z kostela sv. Mikuláše v Lomnici nad Popelkou. Šlo o jednomanuálový pozitiv s mechanickou trakturou a zásuvkovou vzdušnicí. Disponoval pěti rejstříky a jeho autorem byl vrchlabský varhanář mistr Thomas. Transfer byl uskutečněn roku 1697 poté, co na jeho místě postavil varhanní nástroj Georg Till z Vrchlabí. Ten zajistil i přemístění a opravu pozitivu.¹¹⁴

Nový varhanní nástroj v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava byl postaven roku 1813. Umístěn byl na západní kruchtě nad portálem a jeho autorem byl albrechtický varhanář Ignác Prediger¹¹⁵. Varhany jsou historicky cenné, jelikož jsou pokládány za nejstarší dochovaný nástroj tohoto varhanáře. Autorství albrechtického varhanáře není jisté, neboť řada jeho opusů vypadá odlišně. Ignác Prediger je souzen jako autor podle opisu z pamětní knihy kněze z Dolní Kalné a podle odborného posudku diecézního organologa Václava Uhlíře.¹¹⁶

¹¹³ <http://www.dolnikalna.cz/kostel-sv-vaclava/ds-1030>;

<http://www.hrady.cz/?OID=7877>

¹¹⁴ Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 53;

Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 19–20;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 10;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3471>

¹¹⁵ Ignác Prediger byl autorem i dalších nástrojů v okolí hostinského děkanství, např. v Dolním Lánově.

¹¹⁶ Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 123;

Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 176–181;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 18, 91, 92;

Vyjádření varhanáře na stav varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 1. října 2011

Jedná se o barokní dvoumanuálový nástroj s pedálem. Varhany jsou rozděleny do trojice skříní (viz přílohu C2). Hrací stůl je umístěn volně uprostřed kruchty čelem k oltáři. Při čelním pohledu je umístěna skříň hlavního stroje vlevo, skříň pedálu vpravo. Pozitiv je v zábradlí kůru před hracím stolem. Nástroj byl zdoben pozlacenými řezbami, odstraněny byly na přelomu 19. a 20. století.¹¹⁷

Varhany mají mechanickou trakturu se zásuvkovými vzdušnicemi. Manuály disponují 45 tóny s krátkou velkou oktávou. Rozsah manuálů činí C–c³ a disponují přetahovací manuálovou spojkou. Pedálnice obsahuje 18 kláves s rozsahem C–a. Nástroj disponoval 17 rejstříky, což je pro prostory kostela dostatečné. Manubria jsou umístěna po levé a pravé straně hracího stolu vedle manuálů. Měch varhan je poháněn motorem.¹¹⁸

3.3.2 Přestavby a renovace

První přestavba nástroje proběhla na přelomu 19. a 20. století pod vedením Josefa Koblého¹¹⁹, varhanáře z Lomnice nad Popelkou.¹²⁰ Uváděna je i datace roku 1906.¹²¹ Šlo o romantizaci nástroje, během které byla pozměněna dispozice varhan ochuzením hlavního stroje o vysoké alikvótní rejstříky Quinta 1^{1/3} a Mixtura. Při úpravě nástroj získal i nové klaviatury (viz přílohu C3) a pedálnici. Přestavbou byl zasažen pozitiv. Skříň byla o 25 centimetrů zvýšena pro potřeby umístění větších píšťal nového rejstříku Salicional 8'. Dvojice drah rejstříkových zásuvek byla přiklížena. Rovněž zmizely všechny původní píšťalnice a cínové píšťaly.¹²²

¹¹⁷ Vyjádření varhanáře na stav varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 1. října 2011;

Zpráva o opravě varhan ve farním chrámu Páně sv. Václava v Dolní Kalné varhanáře Františka Bílského a duchovního správce Ladislava Kociana ze dne 10. října 1962

¹¹⁸ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 91;

Vyjádření varhanáře na stav varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 1. října 2011;

<http://www.dolnikalna.cz/kostelni-varhany/ds-1031>

¹¹⁹ Josef Kebrle postavil a opravil řadu nástrojů v Čechách. Krom stavby romantických nástrojů s pneumatickou trakturou se zaměřoval na opravy a úpravy nástrojů. Bohužel jeho práce a zásahy často historické nástroje upravily a poškodily do takové míry, že je obtížné je navrátit do původního stavu.

¹²⁰ Zpráva o opravě varhan ve farním chrámu Páně sv. Václava v Dolní Kalné varhanáře Františka Bílského a duchovního správce Ladislava Kociana ze dne 10. října 1962

¹²¹ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 23

¹²² Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 93;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 23, 91;

Restaurátorská zpráva II. etapy restaurování positivu varhan v kostele sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 9. prosince 2013;

Restaurátorská zpráva III. etapy restaurování positivu a hracího stolu u varhan v kostele sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 22. prosince 2014

Roku 1941 byl instalován nový elektrický ventilátor a měch varhanářem Františkem Bílským z kutnohorské firmy Melzer.¹²³

Po romantizaci z přelomu století byla roku 1962 uskutečněna renovace s cílem navrátit barokní nástroj do původního stavu. Vedena byla varhanářem Františkem Bílským z Kutné Hory. Svědectví o této opravě podává zpráva sepsaná 10. října 1962 P. Ladislavem Kociánem, v té době děkanem z Hostinného. Třístránkový strojopis se zachoval přilepený ve vzdušnici pozitivu (viz přílohu C4 a J1, J2, J3, J4 a J5). Hlavní část práce se týkala dispozice. Došlo k přeintonování rejstříků, přidání Tremola a rejstříků Sesquialtera a Mixtura 1'. Snaha se ale minula účinkem z důvodu nízké organologické poučenosti a také kvůli nedostatku financí. Dle vyjádření varhanáře Víta Mišoně opravy a doplňky působí cize, byl použit nevhodný materiál častěji napadaný červotočem. Píšťaly byly zakonzervovány nátěrem šelaku, který znemožňuje další úpravy píšťal.¹²⁴

Od roku 2011 probíhá rekonstrukce varhan pod vedením varhanáře Víta Mišoně z Mladých Buků. Snahou rekonstrukce je navrátit nástroj do původní podoby a opravit závady a škody, napáchané přestavbami, červotočem a vandaly.¹²⁵

3.3.3 Současný stav

Varhany byly v nevyhovujícím technickém stavu. I přes špatný stav a neodborné zásahy byly stále funkční a využívaly se pro doprovod liturgie a koncertní činnost. Probíhá rekonstrukce nástroje varhanářem Vítem Mišoněm z Mladých Buků. Ke dni

¹²³ Zpráva o opravě varhan ve farním chrámu Páně sv. Václava v Dolní Kalné varhanáře Františka Bílského a duchovního správce Ladislava Kociana ze dne 10. října 1962

¹²⁴ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 91;

Restaurátorská zpráva II. etapy restaurování pozitivu varhan v kostele sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 9. prosince 2013;

Vyjádření varhanáře na stav varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 1. října 2011;

Zpráva o opravě varhan ve farním chrámu Páně sv. Václava v Dolní Kalné varhanáře Františka Bílského a duchovního správce Ladislava Kociana ze dne 10. října 1962

¹²⁵ Restaurátorská zpráva II. etapy restaurování pozitivu varhan v kostele sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 9. prosince 2013;

Restaurátorská zpráva III. etapy restaurování pozitivu a hracího stolu u varhan v kostele sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 22. prosince 2014;

Rozpočet na celkové restaurování varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné; Vyjádření varhanáře na stav varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 1. října 2011;

Zpráva o provedených pracích v roce 2014 na varhanách v kostele Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné;

<http://www.dolnikalna.cz/kostelni-varhany/ds-1031>

31. října 2018 byl téměř dokončený pozitiv osazen sedmi rejstříky (viz přílohu C5 a C6). Hlasy byly umístěny do skříně pozitivu a byly intonovány a naladěny kromě rejstříku Fugara 4'. Ke dni 1. května 2019 započaly práce na pedálové skříně varhan.¹²⁶

Skříň pedálu je společně s píšťalovým fondem a trakturou rozebrána. Píšťaly jsou renovovány. Píšťalový fond hlavního stroje je poškozen násilným přeladěním. Chybí prospektový Principál 8' hlavního stroje, který je renovován (viz Přílohu C7). Rejstřík mixtura byl roku 2014 odstraněn společně s dodatečnou pneumatickou vzdušnicí, na které byl umístěn. Píšťaly mixtury použity panem J. Fajfrem u varhan v Radhošti (viz přílohu J6).¹²⁷

3.3.4 Dispozice varhan

Nástroj prošel několika přestavbami, během kterých došlo i ke změnám ve varhanní dispozici. Původní dispozice z roku 1813 měla odpovídat barokní praxi. Dvoumanuálový nástroj s pedálem byl tvořen hlavním strojem, pozitivem a pedálem. Hlavní stroj disponoval principálovým sborem včetně vysokých alikvótních rejstříků a čtyřradé mixtury. Pozitiv byl tvořen krytými rejstříky, jednostopou oktávou a dvouřadou mixturou. Pedál disponoval rejstříky od 16stopé do 4stopé polohy včetně alikvótního rejstříku Quinta¹²⁸. Dispozice pedálu jej určovala k basové funkci, ale kvůli absenci pedálové spojky nebyla sólová hra možná.¹²⁹

¹²⁶ Restaurátorská zpráva II. etapy restaurování pozitivu varhan v kostele sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 9. prosince 2013;

Restaurátorská zpráva III. etapy restaurování pozitivu a hracího stolu u varhan v kostele sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 22. prosince 2014;

Rozpočet na celkové restaurování varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné; Vyjádření varhanáře na stav varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 1. října 2011;

Zpráva o provedených pracích v roce 2014 na varhanách v kostele Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné;

<http://www.dolnikalna.cz/kostelni-varhany/ds-1031>

¹²⁷ Deník o prováděných opravách a změnách na nástroji v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné, autor zápisu Ondřej Mejsnar

¹²⁸ I přes praxi varhanářství 19. století, kdy byly v pedále vypouštěny rejstříky vyšších poloh a nahrazovány pedálovými spojkami, varhany Ignáce Predigera disponovaly hlasy od 16' alespoň do 4' polohy.

¹²⁹ Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 48

Původní dispozice byla tvořena 20 rejstříky.¹³⁰

I. manuál – hlavní stroj (C–c ³ , 45 kláves)	II. manuál – pozitiv (C–c ³ , 45 kláves)	Pedál (C–a, 18 kláves)
Principal 8 ⁴	Copula 8 ⁴	Subbas 16 ⁴
Bordon 8 ⁴	Copula 4 ⁴	Octavbas 8 ⁴
Fléta 8 ⁴	Principal 2 ⁴ (v prospektu)	Quinta 6 ⁴
Dolce 8 ⁴	Waldflöte 2 ⁴	Octava 4 ⁴
Fléta 4 ⁴	Octava 1 ⁴	
Octava 4 ⁴	Mixtura ^{2/3} asi 2x	
Octava 2 ⁴		
Quinta 2 ^{2/3}		
Quinta 1 ^{1/3}		
Mixtura 1 ⁴ 4x		

Výše zmíněná dispozice je popsána ve Zprávě o opravě varhan ve farním chrámu Páně sv. Václava v Dolní Kalně od varhanáře Františka Bílského (viz přílohu C4). Zmíněna je i změna dispozice během opravy a romantizace na přelomu 19. a 20. století varhanářem Josefem Kobrlem. Dle Bílského nebyla zachována původní dispozice a byla nahrazena nevhodnými rejstříky.¹³¹

Prací Josefa Kobleho byla pozměněna dispozice nástroje. Rejstřík Dolce 8⁴ byl nahrazen smykem Gamba 8⁴. Rejstříky Quinta 1^{1/3} a Mixtura byly odstraněny. Pozitiv doznal změn přestavbou varhanní skříně. Kvůli rozměrům píšal prospektového Salicionalu 8⁴ musela být skříň zvýšena o 25 centimetrů. Z pozitivu byl vyjmut rejstřík Waldflöte 2⁴ a Principal 2⁴ byl předělán na Principal 4⁴. V pedálu byl rejstřík Oktavbas 4⁴ nahrazen Violonbasem 8⁴ (viz přílohu C8).¹³²

¹³⁰ Zpráva o opravě varhan ve farním chrámu Páně sv. Václava v Dolní Kalně varhanáře Františka Bílského a duchovního správce Ladislava Kociana ze dne 10. října 1962

¹³¹ Zpráva o opravě varhan ve farním chrámu Páně sv. Václava v Dolní Kalně varhanáře Františka Bílského a duchovního správce Ladislava Kociana ze dne 10. října 1962

¹³² Zpráva o opravě varhan ve farním chrámu Páně sv. Václava v Dolní Kalně varhanáře Františka Bílského a duchovního správce Ladislava Kociana ze dne 10. října 1962

I. manuál – hlavní stroj (C–c ³ , 45 kláves)	II. manuál – pozitiv (C–c ³ , 45 kláves)	Pedál (C–a, 18 kláves)
Prinzípal 8′	Copula 8′	Subbas 16′
Bordon 8′	Copula 4′	Octavbas 8′
Fléta 8′	Salicional 8′	Quinta 6′
Gamba 8′	Prinzípal 4′	Violonbas 8′
Fléta 4′		
Octava 4′		
Quinta 2 ^{2/3} ′		
Octava 2′		

Oprava roku 1962 vedena Františkem Bílským si kladla za cíl navrátit dispozici do původní polohy. Gamba 8′ byla slaběji intonována na Dolce 8′. Rejstřík Bordon 8′ zničený červotočem nahradila dvouřadá Seskvialtera. Na starou vzdušnici byla pneumaticky napojena nová s Mixturou 1′ 3–4x. Nástroj byl obohacen o Tremola obou manuálů pro navození barokního zvuku. V pozitivu byl Salicional slaběji intonován na Aeolinu 8′. Copula 8′ byla zeslabena a Prinzípal 4′ slaběji intonován na Principal houslový. Přidán byl rejstřík Fléta 2′.

Po přestavbě získal stroj následující dispozici:¹³³

I. manuál – hlavní stroj (Hw) (C–c ³ , 45 kláves)	II. manuál – pozitiv (Pos) (C–c ³ , 45 kláves)	Pedál (Ped) (C–a, 18 kláves)
Principal 8′	Copula 8′ slaběji intonována	Subbas 16′
Flétna 8′	Copula 4′	Oktavbas 8′
Dolce 8′	Aeolina 8′	Violonbas/Cello 8′
Octava 4′	Octava 4′/Principal houslový	Quintbas 6′
Fléte 4′	Fléta 2′	
Quinta 2 ^{2/3} ′		
Octava 2′		
Sesquialtera 2x		
Mixtura 1′ 3–4x		

Snahy Františka Bílského o návrat k původní barokní dispozici byly ztíženy nedostatkem finančních prostředků. Problematické byly také použité způsoby práce na

¹³³ Zpráva o opravě varhan ve farním chrámu Páně sv. Václava v Dolní Kalné varhanáře Františka Bílského a duchovního správce Ladislava Kociana ze dne 10. října 1962

nástroji. Velmi nevhodně působilo napojení Mixtury na pneumatickou trakturu, což opožďovalo zvukovou korunu varhan při plénu, obzvláště během rychlé brilantní hry.

Dispozice před rokem 2011 se skládala z 18 rejstříků:¹³⁴

I. manuál – hlavní stroj (Hw) (C–c ³ , 45 kláves)	II. manuál – pozitiv (Pos) (C–c ³ , 45 kláves)	Pedál (Ped) (C–a, 18 kláves)
Principal 8 ⁴	Kopula 8 ⁴	Subbas 16 ⁴
Flétna 8 ⁴	Salicional 8 ⁴	Oktavbas 8 ⁴
Salicionál 8 ⁴	Principal 4 ⁴	Cello 8 ⁴
Oktave 4 ⁴	Kopula 4 ⁴	Quintbas 6 ⁴
Flöte 4 ⁴	Oktáva 2 ⁴	
Quinta 2 ^{2/3} (3 ⁴) ¹³⁵		
Oktáva 2 ⁴		
Seskvialtera 2x (3x) ¹³⁶		
Mixtur 4x		

Výše zmíněná dispozice je popsána i ve vyjádření varhanáře Víta Mišoně na stav varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné z 1. října 2011. Shoduje se i s vyjádřením varhaníka Ondřeje Mejsnara z roku 2015 (viz přílohu J7). Dle varhanáře Víta Mišoně byly změny dispozice podmíněny chabou organologickou poučeností a podlehnutí dobovému vkusu.¹³⁷

¹³⁴ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 91;

Deník o prováděných oprav a změn na nástroji v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné, autor zápisu Ondřej Mejsnar;

Vyjádření varhanáře na stav varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 1. října 2011;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3471>

¹³⁵ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 91

¹³⁶ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 91

¹³⁷ Deník o prováděných oprav a změn na nástroji v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné, autor zápisu Ondřej Mejsnar;

Vyjádření varhanáře na stav varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 1. října 2011

Od roku 2011 probíhá renovace nástroje, během které dojde k návratu k barokní dispozici:¹³⁸

I. manuál (Hw) (C–c ³ , 45 kláves)	II. manuál (Pos) (C–c ³ , 45 kláves)	Pedál (Ped) (C–a, 18 kláves)
Principal 8´	Copula 8´	Subbas 16´
Flétna 8´	Copula 4´	Octavbas 8´
Salicionál 8´	Principal 4´	Quintbas 6´
Oktave 4´	Fugara 4´	Superoktavbas 4´
Flöte 4´	Principal 2´	Cornet 2 ^{2/3} 3x
Quinta 2 ^{2/3} ´	Quinta 1 ^{1/3} ´	
Oktáva 2´	Mixtur 1´ 2x	
Rauschquint 2x	Přetahovací manuálová spojka	
Mixtur 4x		

Zajímavostí této dispozice je kromě dvojice mixturových rejstříků v hlavním stroji a neobvykle bohatého pozitivu, také rejstřík Cornet v pedálu. Tento mixturový hlas bude přidán do nástroje a píšely se získají z nepůvodního hlasu Sesquialtera, který byl do hlavního stroje varhan přidán při přestavbě roku 1962.¹³⁹

3.3.5 Hraný repertoár

Nástroj na kůru kostela Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné sloužil jak pro hudební doprovod liturgie, tak ke koncertní činnosti. Lze tak odvodit nejen z četných koncertů, které byly v tomto kostele pořádány, ale také z nalezených notopisů. Ty byly uloženy ve skříni na kůru a vesměs nebyly nijak tříděny. Výjimku tvořily skladby určené k významným obdobím liturgického roku, jako jsou Velikonoce či Vánoce, které byly uloženy ve složkách. Nalezeno bylo množství not pro doprovod církevních obřadů, jako jsou mše, ordinária, offertoria, velikonoční pašije a responsoriální žalmy. Skříň s notopisy obsahovala i Otčenáš a Nešpory o nejsvětější svátosti.

Nacházela se zde i řada kancionálů, především množství sešitových vydání kancionálu pro jednotlivá období liturgického roku, varhanní doprovod ke kancionálu

¹³⁸ Vyjádření Víta Mišoně

¹³⁹ Vyjádření Víta Mišoně;

Zpráva o opravě varhan ve farním chrámu Páně sv. Václava v Dolní Kalné varhanáře Františka Bílského a duchovního správce Ladislava Kociana ze dne 10. října 1962

z roku 1980 a *Český svatováclavský kancionál*. Nalezena byla i řada prepisů církevních písní, např. *V zemi věrných Čechů* na svátek sv. Václava.

Obsah notového archivu napovídá, že varhany byly užívány při doprovodu liturgie společně s dalšími nástroji. Byla však praktikována i sólová hra varhan, jak napovídá nálezy skladeb pro sólové varhany, ať už skladby J. S. Bacha, Buxtehudeho, úpravy skladeb z opery *Prodaná nevěsta*, či sólové skladby určené pro užití během liturgie (svatební a pohřební pochody, preludia a postludia). Překvapil nálezy skladby *Ave Maria* od Františka (Ferenze) Liszta v úpravě pro čtyřruční klavír.

Notopisy pocházejí z 2. poloviny 19. a 20. století. Díky stavu kostela a skutečnosti, že je chrám stále využíván k církevním obřadům, jsou notopisy zachovalé a je možné je stále užívat pro interpretaci hudby. Nejčastějšími druhy skladeb byly mše, antifona *Regina Coeli* a pohřební písně (viz přílohu K2).

3.3.6 Hratelný repertoár

Varhany v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné byly postaveny primárně pro doprovod liturgie. Krom hudebního doprovodu církevních obřadů jsou vhodné pro doprovod vokálních skladeb od baroka po romantismus a 20. století. Stejně tak je možné interpretovat skladby pro sólové varhany.

Nástroj je ideální pro interpretaci barokní hudby jihoněmecké školy s obligátním pedálem. Pedál lze použít při hře prodlev a pro plnění basové funkce. Sólová hra pedálu není možná. Rozsah manuálů je ideální pro hru barokní literatury jihoněmecké školy a té, která počítá s krátkou velkou oktávou.

Na nástroj je možné hrát i klasicistní a romantická díla, hráč je ovšem omezen rozsahem manuálů a pedálu. Dispozice je určena pro barokní hudbu a interpretace romantických děl tak nebude stylově vhodná. Překážkou by byla krátká velká oktáva manuálů a pedálu, absence pedálových spojek a barokní dispozice.

Po rozhodnutí o renovaci varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné byla v místním chrámu zorganizována řada koncertů. Ta si kladla za cíl nejen zvýšit povědomí o varhanním nástroji, ale výtěžek ze vstupného byl využit při financování následné opravy.

- Vystoupení smíšeného sboru Bohemiachor „Koncert o deseti a jednom sbormistrovi“ konaný 10. srpna 2013 od 14.00 hod.
- Jarní koncert barokní hudby, účinkoval Ondřej Vávra (varhany), Mikuláš Ježek (viola), Ludmila Kroupová – Horová (mezzosoprán), konaný 26. dubna 2014 od 18.00 hod.
- Koncert smíšeného sboru Bohemiachor, konaný 9. srpna 2014 od 14.00 hod.
- Koncert „Vánoční koncert jinak – Vánoční zpívání“, účinkoval Petr Hank a Simona Tryznová, konaný 20. prosince 2014 od 18.00 hod.
- Novoroční koncert, účinkoval komorní smíšený sbor Krkonošské Collegium Musicum pod vedením Víta Mišoně, konaný 3. ledna 2016 od 16.00 hod.
- Koncert u příležitosti státního svátku České republiky, účinkoval Ondřej Mejsnar (varhany), David Kříž (zpěv), konaný 28. října 2016 od 17.00 hod. (viz přílohu L4).
- Koncert u příležitosti státního svátku České republiky, účinkoval Alfred Habermann (varhany), David Kříž (zpěv), konaný 28. října 2017 od 17.00 hod. (viz přílohu L5).
- Koncert ke 100. výročí republiky, účinkoval Miroslav Baklík (varhany), Jakub Rojko (lesní roh, zpěv), konaný 28. září 2018 od 18.30 hod. (viz přílohu L6).
- Koncert u příležitosti státního svátku České republiky, účinkoval Alfred Habermann (varhany), Tomáš Závora (příčná flétna), Monika Machovičová (zpěv), konaný 28. října 2018 od 17.00 hod. (viz přílohu L7).

3.4 Varhany v kostele svatého Jakuba Staršího v Dolní Olešnici

3.4.1 Kostel a varhanní nástroj

Bývalý farní kostel stojí na jižním návrší poblíž návsi obce. Jde o jednu z prvních staveb italského renesančního architekta Carla Valmadiho. Chrám byl postaven jako protestantský roku 1559 za panování rodu Valdštejnů. Později byl přestavěn na katolický. Roku 1589 začaly renesanční přestavby včetně sgrafitové lunetové výzdoby. Roku 1608 Valmadi přestavěl západní věž jednolodního chrámu (viz Příloha D1). Ve stejné době se Carlo Valmadi podílel i na přestavbách kostela a zámku v Hostinném. Nyní se kostel sv. Jakuba Staršího nepoužívá, mše probíhá jednou ročně u příležitosti svátku svatého Jakuba. Tomu odpovídá i stav chrámu, který společně s inventářem chátrá. Kostel byl několikrát vykraden, má poškozenou fasádu a neudržovaný interiér, dřevěné části jsou napadeny červotočem. Sgrafitová ornamentální výzdoba byla v posledních letech zrekonstruována. Jedná se o vzácnou lunetovou sgrafitovou výzdobu znázorňující postavy apoštolů včetně jedné sedící na delfínu (viz přílohu D2). Těmito lunetovými sgrafity Valmadi vyzdobil i kostel Nejsvětější Trojice v Hostinném a kostel sv. Václava v Rudníku (viz přílohu I3), ale pouze v Dolní Olešnici se výzdoba dochovala (viz přílohu D3). Roku 2017 byla za přispění Ministerstva kultury opravena střecha.¹⁴⁰

Dvoumanuálový barokní nástroj s pedálem byl postaven kralickým varhanářem Karlem Welzelem¹⁴¹ roku 1786. Zprávu o postavení varhan je možné nalézt psanou na pergamen na vnitřní straně víka varhanní skříně hlavního stroje (viz přílohu D4). Jedná se o nejstarší dochované varhany hostinského děkanství. Jsou umístěny nad portálem na západním kůru kostela. Nástroj je tvořen dvojicí varhanních skříní. V monumentálnější za hracím stolem je umístěn hlavní stroj s pedálem. V menší skříní v zábradlí kůru se nachází pozitiv. Hrací stůl je umístěn mezi skříněmi a je směřován čelem k oltáři.

¹⁴⁰ Vyjádření Tomáše Anděla;

<https://podkrkonosi.info/cs/kultura/detail/id/33-kostel-sv-jakuba-starsiho#show>;

<http://www.hrady.cz/index.php?OID=11556&PARAM=11&tid=39539&pos=800>;

<https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/9705/dolni-olesnice/pamatky-turistika/?pdf>

¹⁴¹ Většina prací kralického varhanáře Kalra Welzela směřovala na Moravu. V blízkosti Hostinného ale postavil jeden nástroj, a to v Jilemnici.

Varhanní skříně disponují nátěrem imitujícím mramor, stejně jako oltáře a další vybavení kostela (viz přílohu D5).¹⁴²

Varhany stojí na mechanické traktuře se zásuvkovou vzdušnicí. Rozsah manuálů byl původně C–c³ o 45 tónech. Manuály disponovaly krátkou spodní oktávou, stejně tak pedál. Ten byl o rozsahu C–a o 22 tónech. Později došlo k úpravě nástroje, během které byla provedena chromatizace spodních oktáv manuálů.¹⁴³

Barokní nástroj disponoval 12 rejstříky s barokním plénem v hlavním stroji, čtyřmi rejstříky v pozitivu a dvěma v pedálu. Počet rejstříků je pro prostory chrámu dostatečný. Manubria jsou nyní umístěna po stranách hracího stolu, pro pozitiv a pedál po levé straně, pro hlavní stroj na pravé straně (viz přílohu D6 a D7). Měch varhan je vybaven ručním čerpáním (viz přílohu D8) a je umístěn za nástrojem.

Doklady o varhanách s 12 rejstříky v kostele sv. Jakuba Staršího jsou inventární soupisy z let 1807 a 1817 (viz přílohu J8 a J9).

3.4.2 Přestavby a renovace

K prvnímu významnějšímu zásahu do nástroje došlo roku 1810, kdy proběhla oprava varhan pod vedením varhanáře Johanna Antona Bartha¹⁴⁴, který sídlil v Dolní Olešnici.¹⁴⁵

¹⁴² Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 44;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 12, 94;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=4068>

¹⁴³ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 94;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=4068>

¹⁴⁴ Johann Anton Barth byl autorem i jednoho z nástrojů v hostinském děkanství, a to v kostele sv. Petra a Pavla v Chotěvicích. Dále postavil nástroj v Harrachově a Žirči. Bohužel se jeho po výtvarné stránce povedené a zajímavé opusy ve většině případů nedochovaly, jako např. v Chomuticích, Holohlavech a Lanžově.

¹⁴⁵ Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 109–110;
Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 192;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 17–18, 101, 148, 315;
<https://www.kralovedvorsko.cz/varhany/varhanari-barthove-varhany-z-1-poloviny-19-stoleti.html>;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=2304>;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=768>;
<http://www.varhany.net/zivotopis.php?idv=169300>;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=2304&id=10205>;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3873>

Jeho syn, Johann Barth¹⁴⁶, dílnu přesunul do Pilníkova a roku 1849 postavil varhany v kostele sv. Václava v Rudníku. Tento nástroj se nedochoval.¹⁴⁷

Ani tento barokní nástroj nebyl ušetřen romantizujícími úpravami přelomu století. K přestavbě, která zahrnovala jak zásahy do hracího stolu, tak dispozice, došlo roku 1889. Lomnický varhanář Josef Koblle provedl výše zmíněnou chromaticizaci krátkých oktáv. Manuály tak získaly rozsah E–c³ při zachování totožného počtu kláves. Byly vyměněny staré klaviatury za nové. Došlo k přestavbě hracího stolu, který se esteticky nehodí k varhanním skříním (viz přílohu D9).¹⁴⁸

Změnu doznala i dispozice nástroje. Ta byla vedena s cílem romantizovat nástroj odstraněním alikvótních rejstříků a jejich nahrazením ekválními hlasy¹⁴⁹. Zásahy do dispozice jsou kronikářem zachyceny následovně:

„Vysoké křiklavé registry byly nahrazeny dvěma 8‘ a jedním 4‘ hlasem.“¹⁵⁰

Roku 1929 byla provedena údržba varhan za 930 korun. Nástroj byl vyčištěn, varhanní skříň byla štaficírována a prospektové píšťaly natřeny aluminím (hliníkem). Zpráva o údržbě nám dává Inventární soupis kostela sv. Jakuba Staršího v Dolní Olešnici z roku 1931 (viz přílohu J10).

3.4.3 Současný stav

Nástroj je poměrně zchovalý, je ale nutná důkladná rekonstrukce. Píšťalový fond hlavního stroje a pedálu je téměř úplný, je však třeba opětovné naladění. Píšťaly nejsou poškozeny násilným přeladěním, stejně tak fond pozitivu. Ten je ale neúplný. Chybí větší počet píšťal rejstříku Fugara 4‘, který nehraje (viz přílohu D10). Principal 2‘ je silně rozladěn. Skříň, stejně tak i hrací stůl s pedálnicí a veškeré dřevěné části varhan, jsou silně napadeny červotočem. Pedálnice je zničena do té míry, že jsou některé klávesy

¹⁴⁶ Johann Barth postavil také varhany v Horní Brusnici a Svobodě nad Úpou, a opravil varhany v blízkém Pilníkově.

¹⁴⁷ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 18, 315

¹⁴⁸ Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 93;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 23, 94;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=4068>

¹⁴⁹ Za ekvální hlasy jsou považovány rejstříky v 8‘ a 4‘ poloze.

¹⁵⁰ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 94

zlomené a rozpadlé (viz přílohu D11). Mechanická traktura je funkční, nicméně ne všechny tóny se ozývají spolehlivě.

Varhany se využívají pouze při příležitosti mše svaté na svátek sv. Jakuba 25. července a při příležitostných kulturních akcích, jako je Adventní hraní koled v kostele.

3.4.4 Dispozice varhan

Původně barokní varhany, postaveny v souladu s jihoněmeckou školou, byly opatřeny dvěma manuály a pedálcí. Hlavní stroj disponoval šesticí rejstříků s kompletním barokním plénem od Principalu 8' po Mixturu. Pozitiv disponoval rejstříky typickými pro barokní praxi: Kopulami v 8' a 4' poloze, Principalem 2' a vysokým alikvótním rejstříkem. Pedál, určený k basovému doprovodu, se skládal ze dvou hlasů. Přesné složení dispozice není známo, jedinými vodítky jsou inventární soupisy kostela sv. Jakuba Staršího z roku 1807 a 1817, které hovoří o varhanách s 12 rejstříky (viz přílohu J8 a J9).

Původní dispozice se skládala z 12 rejstříků:

I. manuál – hlavní stroj (C–c ³ , 45 kláves)	II. manuál – pozitiv (C–c ³ , 45 kláves)	Pedál (C–a, 22 kláves)
Principal 8'	Copula 8'	Subbas 16'
Portunal/Gamba (?)	Copula 4'	Octavbas 8'
Principal 4'	Principal 2'	
Quinta 3' (2 ^{2/3})	Vysoká alikvóta	
Octave 2'		
Mixtura 2x		

Barokní dispozice nástroje podlela romantizujícím snahám lomnického varhanáře Josefa Koblého. Tehdy došlo k výměně barokních alikvótních a vysokých rejstříků za ekvální hlasy, více se hodící pro představy romantického varhanářství. Hlavní stroj byl ochuzen o rejstříky Quinta a Octave 2'. Namísto nich byl umístěn dřevěný flétnový rejstřík Flöte 8' a smyk Salicional 8'. Jeden rejstřík je neobsazen. Pozitiv přišel o vysokou alikvótu a byl obohacen o smykavý kovový rejstřík Fugara 4', jehož spodní oktáva je vyrobena z dřevěných píšťal. Pedál zůstal zachován.

Nástroj získal po úpravách roku 1889 následující dispozici:¹⁵¹

I. manuál – hlavní stroj (E–c ³ , 45 kláves)	II. manuál – pozitiv (E–c ³ , 45 kláves)	Pedál (C–a, 22 kláves)
Principal 8´	Copula 8´	Subbass 16´
Flöte 8´	Copula 4´	Octavbass 8´
Salicional 8´	Fugara 4´	
Principal 4´	Principal 2´	
Mixtura 2x		

Dispozice je zjištělná z manubrií, umístěných po stranách hracího stolu (viz přílohu D6 a D7).

Rejstříky hlavního stroje jsou plně funkční. Principal 8´ má hutný, silný a nosný zvuk. Flöte 8´ zní kulatým, plným tónem, který je hutnější než tón Copuly 8´ v pozitivu. Salicional 8´ zní jemně smýkavě, nemá ostrou intonaci. Principal 4´ má řezavý, ostrý zvuk. Píšťaly horních oktáv jsou rozladěné a špatně se ozývají. Korunou pléna je dvouřadá Mixtura, která dodává varhanám lesklý zvuk. Jeden rejstřík je neobsazený.

Copuly v pozitivu znějí kulatým tónem. Smýkavý rejstřík Fugara 4´ nehraje. Vrcholem současné dispozice pozitivu je Principal 2´, který je silně rozladěný.

Pedál je osazen rejstříky Subbas 16´ a Octavbas 8´. Píšťaly krytého Subbasu se špatně ozývají, některé tóny jsou silně rozladěné nebo nehrají vůbec. Octavbas zní silně a hutně. Pro doprovod manuálového pléna a získání potřebného silného zvuku je vhodnější použít oba rejstříky současně.

3.4.5 Hraný repertoár

Ve skříní na kůru kostela byly uloženy původní notopisy. Většina pochází z druhé poloviny 19. a počátku 20. století. Notové zápisy nejsou nijak tříděné či archivované. Jsou poznamenané vlhkem, plísní a dalšími nepříznivými podmínkami v chrámu. I přesto jsou

¹⁵¹ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 94; <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=4068>

z větší části zachovalé a je možné z nich skladby interpretovat. Jedná se o tištěné notopisy a o rukopisy, zejména přepisy partitur a jednotlivých partů.

Vzhledem k velikosti obce a kostela překvapí množství a rozsah skladeb, které byly na kůru hrány. Jednalo se především o liturgickou hudbu, opírající se o varhany, smíšený sbor a orchestr. Repertoár sboru a orchestru se skládal především ze skladeb jako mše, offertorium, requiem, litanie, kantáty, moteta a církevní zpěvy většího či menšího rozsahu, jako *Ave Maria*, *antifony*, *arie*, *Ave verum Corpus*, *Salve Regina* a další. Na kůru byly hrány i sólové skladby pro varhany, čemuž napovídá nález knihy *30 kleine und leichte Orgel – präludien* od Roberta Führera. Mezi notopisy byla objevena i *Škola houslové hry* od Hugo Kartmanna (viz přílohu K3).

3.4.6 Hratelný repertoár

Varhany jsou určené pro hudební doprovod liturgických obřadů. Dvoumanuálová dispozice umožňuje hru s dynamickými rozdíly bez nutnosti změn registrace, což je ideální pro hru mešních ordinárií a skladeb, ve kterých se střídá větší skupina zpěváků s menší. Zároveň to umožňuje hru ech či střídání dynamických a barevných změn u skladeb pro sólové varhany.

Varhanní dispozice a rozsah znemožňují hru větších varhanních děl. Nástroj je předurčen ke hře skladeb pro nástroj s krátkou velkou oktávou. Absence manuálových a pedálových spojek znemožňuje hru skladeb se sólovým pedálem. Nástroj v kostele svatého Václava v Dolní Olešnici je ideální pro interpretaci české barokní a klasicistní hudby, ve které se pedál užívá pouze při občasných prodlevách a pro zdůraznění potřebných basových tónů.

Hrát je možné i zahraniční autory období baroka a klasicismu. Především skladatele ovlivněné jihoněmeckou školou, jejichž skladby nevyžadují sólovou hru pedálu. Je možná také hra některých skladeb Johanna Sebastiana Bacha (výběr preludií, chorální předehry, Pastorela F dur BWV 590). Hrát je možné klasicistní literaturu a dispozice umožňuje i hru drobných romantických skladeb.

Nicméně současný technický stav nástroje znemožňuje kvalitní interpretaci varhanní literatury.

3.5 Varhany v kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném

3.5.1 Kostel a varhanní nástroj

Děkanský kostel Nejsvětější Trojice se nachází v historickém centru města Hostinné společně s renesanční farou západně poblíž náměstí. Jde o nejstarší stavbu a dominantu města. První zmínka o kostelu pochází z roku 1270, kdy byl vysvěcen. Původně gotický kostel prodělal několik přestaveb. Největších změn doznal při pobytu renesančního italského architekta Carla Valmadiho v Hostinném na přelomu 16. a 17. století za vlády rodu Valdštejnů. Tehdy kostel získal současnou podobu (viz přílohu E1). Byl rovněž vyzdoben ornamentálními sgrafity, obdobně jako kostel svatého Jakuba Velkého v Dolní Olešnici (viz přílohu D3). Bohužel se ale nezachovala. Stejně tak se nedochovala vnitřní výzdoba kostela, vyjma vyobrazení erbů na stropu chrámu (viz přílohu E2).¹⁵²

Nejstarší zmínka o nástroji pochází z konce 18. století, kdy byl na západním kůru kostela postaven barokní nástroj kutnohorským varhanářem Františkem Pavlem Horákem¹⁵³. Za nástroj dostal zapláceno 1000 zlatých. Přesná datace stavby není známá, PhDr. Jiří Belis ve svém posudku uvádí rok 1780 (viz přílohu J11), Václav Uhlíř udává konec 18. století (viz přílohu J12). Lze nalézt i dataci 1785 či 1792. Podle posudku Václava Uhlíře se po zvukové stránce jedná o nejzajímavější a nejzachovalejší opus varhanáře Františka Pavla Horáka (viz přílohu J13).¹⁵⁴

¹⁵² Vyjádření Tomáše Anděla;

Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 41–49;

<https://www.kudyznudy.cz/Kam-pojedete/Krkonose-a-Podkrkonosi/Krkonose-a-Podkrkonosi/Hostinne.aspx>;

<http://www.hostinne.info/kostel-nejsvetejsi-trojice-a-renesancni-fara/d-7089>;

<http://www.farnost-hostinne.estranky.cz/clanky/o-farnosti/historie-farnosti-hostinne/>;

<http://www.hrady.cz/?OID=2024>

¹⁵³ František Pavel Horák je autorem i dalších nástrojů v okolí hostinského děkanství, ve Vrchlabí, ve Dvoře Králové nad Labem (dochovala se pouze skříň), v Nové Pace, Jičíně či v kostele sv. Jakuba v Kutné Hoře (nástroj opravil a nejspíše dokončil).

¹⁵⁴ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 49;

Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 114;

Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 122;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 10, 97, 126, 199;

Posudek a návrh PhDr. Jiřího Belise na restaurování varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z roku 1989;

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. ledna 1995;

<http://www.farnost-hostinne.estranky.cz/clanky/o-farnosti/historie-farnosti-hostinne/>

Nástroj je umístěn ve dvojici varhanních skříní (viz přílohu E3). Hlavní stroj s pedálem se nachází v mohutné varhanní skříní, pozitiv s vestavěným hracím stolem je v zábradlí kůru. Prospektová pole monumentální skříně jsou vyplněna znějícím Principalem 8', prospekt pozitivu vyplňují píšťaly Principalu 2'. Varhanní skřín i stůl jsou opatřeny nátěrem napodobujícím mramor. Nátěr není původní, pochází patrně z roku 1885.¹⁵⁵

Varhany stojí na mechanické traktuře se zásuvkovými vzdušnicemi. Manuály původně disponovaly 47 tóny s krátkou velkou oktávou. Rozsah manuálů činil C–d³. Nástroj před romantizujícími zásahy disponoval 2 manuály a pedálem, 16 rejstříky včetně barokního pléna s Mixturou a Cimbálem v hlavním stroji. Počet rejstříků je pro prostory kostela dostačující. Manubria jsou umístěna v čelní stěně hracího stolu, rejstříky pozitivu a pedálu po levé straně (viz přílohu E4), rejstříky hlavního stroje po pravé (viz přílohu E5). Měch varhan je poháněn motorem a je umístěn vedle nástroje na kůru kostela.¹⁵⁶

3.5.2 Přestavby a renovace

První zásah do barokního nástroje proběhl roku 1885, kdy došlo ke chromtizaci krátké velké oktávy manuálů a pedálů. Počet kláves manuálů se rozšířil na 51 při rozsahu C–d³. Pedál v rozsahu C–a je tvořen 22 klávesami. Chromtizace sice rozšířila rozsah, ale nedošlo k doplnění nástroje o nové píšťaly. Klávesy, které přibyly ve velkých oktávách, byly propojeny s paralelními v malé oktávě. Při chromtizaci nástroj získal nové klaviatury (viz přílohu E6).¹⁵⁷

¹⁵⁵ Vyjádření Víta Mišoně

¹⁵⁶ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 122;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 126;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=563>

¹⁵⁷ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 122;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 126;

Posudek a návrh PhDr. Jiřího Belise na restaurování varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z roku 1989;

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. ledna 1995

K další úpravě došlo v polovině 20. století. Tehdy byla uskutečněna snaha rozšířit dispozici nástroje odstraněním dvojice barokních hlasů v 8' poloze a jejich nahrazením romantickými rejstříky. I přes to bylo zachováno barokní pléno (viz přílohu E7).¹⁵⁸

Největší zásah do nástroje byl uskutečněn mezi lety 1960–1970. Zprávy PhDr. Jiřího Belise i Václava Uhlíře udávají dataci kolem roku 1970 (viz přílohu J11 a J12). Václav Uhlíř ve své knize *Varhany královéhradecké diecéze* uvádí konkrétní rok 1972.¹⁵⁹ Tehdy došlo k propojení varhan, přesunutých v 50. letech z františkánského kostela v Hostinném (viz přílohu F1), s barokním nástrojem v kostele Nejsvětější Trojice. Ovládán měl být skrze třetí manuál, o který byl rozšířen hrací stůl na západním kůru. Za tím účelem byl stůl velmi necitlivě přestavěn. Dřevěné desky správně nelícují a přestavba působí nepovedeně a cize (viz přílohu E6). Propojení nástrojů inicioval Ladislav Vachulka a uskutečnil František Čálek z kutnohorské varhanní firmy Organa.¹⁶⁰

Krom připojení romantického nástroje byla rozšířena dispozice hlavního manuálu Horákova nástroje o pětici romantických rejstříků. Tento doplněk byl umístěn dodatečně do barokní skříně nástroje a ovládán skrze elektropneumatickou trakturu z hlavního manuálu. Kombinace původní dispozice s romantickými rejstříky je problematická, zejména kvůli odlišné menzuraci a zpoždění ozvu píšťal z důvodu užití elektropneumatické traktury. Václav Uhlíř ve svém posudku tuto změnu popisuje jako:

„... necitlivé rozšíření o III. manuál a vylepšení hlavního stroje elektropneumatickým doplňkem s nezajímavými romantickými rejstříky“ (viz přílohu E5, E8 a J12).¹⁶¹

¹⁵⁸ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 122;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 126;

Posudek a návrh PhDr. Jiřího Belise na restaurování varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z roku 1989;

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. ledna 1995

¹⁵⁹ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 127

¹⁶⁰ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 122;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 126, 127;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=563>;

Posudek a návrh PhDr. Jiřího Belise na restaurování varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z roku 1989;

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. ledna 1995

¹⁶¹ Vratislav BĚLSKÝ, *Nauka o varhanách*, Praha 2000, s. 13;

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. ledna 1995

3.5.3 Současný stav

Nástroj je v zachovalém, ale nevyhovujícím stavu. Třetí manuál je nefunkční. Chórové varhany (viz přílohu F8) jsou odpojené a je třeba jejich rekonstrukce. Tremulant pozitivu je mimo provoz. Romantické rejstříky hlavního manuálu jsou použitelné pouze zčásti. Původní dispozice Horákova nástroje je ale plně funkční. Pozitiv je původní (viz přílohu E9). Fond hlavního stroje je kompletní (viz přílohu E10). Varhany si přes změny a přestavby zachovaly původní barokní zvuk. Jedná se tak o nejzachovalejší nástroj Františka Pavla Horáka.¹⁶²

Je zapotřebí generální opravy nástroje. Varhany jsou zapsány v Ústředním seznamu kulturních památek pod číslem 1321, jsou tak památkově chráněné (viz přílohu J11). Snahy o opravu nástroje byly v průběhu druhé poloviny 20. století. Poslední na konci 90. let, kdy Tomáš Anděl osobně usiloval o iniciování oprav varhan a získání grantu. Žádal o spolupráci varhaníka Víta Mišoně, který neprojevil zájem, a tak veškerá snaha opadla a nástroj je nyní v nevyhovujícím stavu.¹⁶³

V současné době svítá naděje na opravu tohoto historicky cenného nástroje. Z iniciativy MgA. Michala Hanuše a MgA. Víta Havlíčka, Ph.D., se začalo uvažovat o započetí prací na opravě varhan. Farář Mgr. Stanislav Sikora plán podpořil a nyní se čeká na vypracování projektu varhanářem MgA. Daliborem Michkem, DiS., který by generální opravu uskutečnil. První průzkum nástroje proběhl v neděli 21. dubna 2019 a odhalil poškození způsobené dřevokazným hmyzem. Většina píšťalového fondu je původní práce Františka P. Horáka. Stav cínových píšťal pozitivu je velmi špatný, dřevěné jsou zchovalé. Hlavní stroj je zchovalý a v poměrně dobrém stavu. Oprava by byla proveditelná nejdříve roku 2021 z důvodu zaneprázdněnosti varhanáře MgA. Dalibora Michka, DiS. Náklady byly předběžně odhadnuty na 2 000 000 Kč bez DPH.¹⁶⁴

¹⁶² Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 126;

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. ledna 1995

¹⁶³ Vyjádření Tomáše Anděla;

Posudek a návrh PhDr. Jiřího Belise na restaurování varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z roku 1989

¹⁶⁴ Vyjádření MgA. Víta Havlíčka, Ph.D.;

Vyjádření MgA. Dalibora Michka, DiS.;

Vyjádření Mgr. Stanislava Sikory

3.5.4 Dispozice varhan

Barokní varhany z konce 18. století disponovaly dvěma manuály hlavního stroje, pozitivu a pedálnicí pedálu. Pozitiv je zabudován v zábradlí kůru společně s vestavěným hracím stolem. Píšťaly pedálu jsou umístěny ve společné skříni s hlavním strojem. Hlavní stroj se skládal z principálového sboru od Principalu 8' v prospektu po dva pětiřadé smíšené rejstříky Mixturu a Cimbál. Pozitiv byl osazen krytými Kopulami, dvoustopým Principálem v prospektu a dvouřadou mixturou. Pedál disponoval rejstříky od Subbasu 16' po Octavbas 4' včetně alikvótního Quintbasu 6'. Pedál je v souladu s jihozápadněmeckou školou určen k basovému doprovodu.

Původní dispozice se skládala z 16 rejstříků.¹⁶⁵

I. manuál (Man) (C–d ³)	II. manuál (Pos) (C–d ³)	Pedál (Ped) (C–a)
Principal 8'	Copula major 8'	Subbas 16'
Viola da Gamba 8'	Copula minor 4'	Octavbas 8'
Portunal/Kryt 8'	Principal 2'	Quintbas 6'
Octava 4'	Rauschquint 2x	Octavbas 4'
Quinta 3'		
Octava 2'		
Mixtur 5x		
Cimbel 5x		

V polovině 20. století došlo k zásahu do původní dispozice nástroje. Píšťaly smyku Viola da Gamba 8' byly zkráceny a užity pro nový rejstřík Flétna špičatá 4'. Portunal/Kryt 8' byl nahrazen zinkovým Salicionalem 8'. Z dnešního pohledu jde o nevydařený zásah. Flétna 4' disponuje málo nosným, slabým a nejasným tónem, vypovídajícím o původu píšťal. Zvukově připomíná spíše rejstřík Fugara. Salicional zní velmi slabě, jemně.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Vyjádření Víta Mišoně

¹⁶⁶ Vyjádření Víta Mišoně

Nástroj si ale stále zachoval kostru původní barokní dispozice:¹⁶⁷

I. manuál (Man) (C–d ³ , 51 kláves)	II. manuál (Pos) (C–d ³ , 51 kláves)	Pedál (Ped) (C–a, 22 kláves)
Principal 8 ⁴	Copula major 8 ⁴	Subbas 16 ⁴
Salicional 8 ⁴	Copula minor 4 ⁴	Octavbas 8 ⁴
Octav 4 ⁴	Principal 2 ⁴ ¹⁶⁸	Quintbas 6 ⁴
Flétna špičatá 4 ⁴	Rauschquint 2fach	Octavbas 4 ⁴
Quinta 3 ⁴		
Octav 2 ⁴		
Mixtur 5fach		
Cimbel 5fach		

V 50. letech byly do kostela Nejsvětější Trojice přeneseny varhany ze zrušeného františkánského kostela Neposkvrněného početí Panny Marie v Hostinném. K dosud dvoumanuálovému nástroji na západním kůru byly varhany dálkově připojeny, čímž se z něj stal nástroj třímanuálový. Během těchto úprav byla dispozice nástroje rozšířena o další rejstříky, umístěné na elektropneumatické traktuře ve skříni hlavního stroje (viz přílohu E8). Rovněž byl připojen Tremulant k druhému manuálu (viz přílohu E4).

¹⁶⁷ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 122;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 126;

Posudek a návrh PhDr. Jiřího Belise na restaurování varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z roku 1989;

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. ledna 1995

¹⁶⁸ Dle manubria mylně značen jako Principal 4⁴.

Současná dispozice nástroje má následující obsazení:¹⁶⁹

I. manuál (Man) (C–d ³ , 51 kláves)	I. manuál Elektropneumatika (C–d ³ , 51 kláves)	II. manuál (Pos) (C–d ³ , 51 kláves)	III. manuál Chórový nástroj (C–f ³ , 54 kláves)	Pedál (Ped) (C–a, 22 kláves)
Principal 8 ⁴	Barem 16 ⁴	Copula 8 ⁴	Principal 8 ⁴	Subbas 16 ⁴
Salicional 8 ⁴	Kryt 8 ⁴	Copula 4 ⁴	Roh 8 ⁴	Octavbas 8 ⁴
Octav 4 ⁴	Vox Angelica 8 ⁴ +4 ⁴	Principal 2 ⁴	Bordon 8 ⁴	Quintbas 6 ⁴
Flétna špičatá 4 ⁴	Sesquialtera 2 ² / ³ ³	Rauschquint 2fach	Vox Celeste 8 ⁴	Octavbas 4 ⁴
Quinta 3 ⁴	Piccolo 1 ⁴	Tremolo	Principal 4 ⁴	
Octav 2 ⁴			Oktava 4 ⁴	
Mixtur 5fach			Flauta 4 ⁴	
Cimbel 5fach			Flauta lesní 2 ⁴	
			Tercian 3x	
			Mixtura 3x 2 ⁴	
			Tremolo III	
			Pedál Subbas 16 ⁴	
			Pedál Oktavbas 8 ⁴	

Dispozice nástroje je zjistitelná z manubrií mechanické části nástroje, umístěné po levé a pravé straně hracího stolu (viz přílohu E4 a E5), z manubrií pneumatického dodatku v hlavním stroji po pravé straně hracího stolu a nad třetím manuálem (viz přílohu E5 a E11). Manubria chórových varhan jsou umístěna nad třetím manuálem (viz přílohu E11 a E12). Dispozice je zmíněna i v posudcích PhDr. Jiřího Belise a Václava Uhlíře (viz přílohu J11 a J12).

Varhany teoreticky disponují 33 rejstříky. I přes bohatost dispozice je řada rejstříků nefunkčních a nepoužitelných. Třetí manuál a jím dálkově ovládaný nástroj je odpojený. Rejstříky umístěné na pneumatické traktuře ve skříni hlavního stroje a jejich kombinace s hlasy mechanické traktury je problematická kvůli zdatelnému zpoždění pneumatické traktury. Některé rejstříky jsou vykradené či vyjmuté, případně

¹⁶⁹ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 122;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 126, 127;

Posudek a návrh PhDr. Jiřího Belise na restaurování varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z roku 1989;

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. ledna 1995;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=563>

chybí jednotlivé píšťaly. Z nástroje jsou vyňaty píšťaly Baremu 16' a jsou uloženy na kůru, Vox Angelika není úplný a je rozladěný, stejně tak Sesquialtera 2^{2/3}' a Piccolo 1'. Použit lze Kryt 8', který má kulatý zvuk, paradoxně slabší než Kopula 8' v pozitivu.

Mechanická dispozice prvního a druhého manuálu je plně funkční. Nepůvodní Salicionál 8' a Flétna 4' mají horší kvalitu tónu. Principálový sbor disponuje silným a plným zvukem. Korunu nástroje představuje pětiřadá Mixtura a pětiřadý Cimbál. Pléno nástroje zaplní celý prostor chrámu se zapojením samotné Mixtury, přidání Cimbálu dodá zvuku lesk a jas. Výsledný zvuk se může jevit až moc ostrý.

Kryté rejstříky pozitivu disponují nosným, kulatým, plným tónem. Některé tóny se ale neozývají a byla by třeba údržba dřevěných rejstříků. Principal 2' má ostrý, řezavý zvuk. Smíšený rejstřík Rauschquinte tvoří jasnou a průraznou korunu pléna pozitivu.

U pedálových rejstříků scházejí manubria Subbasu 16' a Octavbasu 8'. Subbas 16' je neustále aktivní. Octavbas je nefunkční, patrně kvůli poruše na vzdušnici či přerušení spojení mezi zásuvkou rejstříku a manubriem. Quintbas 6' a Octavbas 4' jsou funkční a disponují manubrii. Pedál plní doprovodnou funkci, samotný Subbas 16' je pro basovou hru dostatečný. Zapojením Quintbasu 6' bas získá na mohutnosti tónu, ideálním pro doprovod principálového sboru.

3.5.5 Hraný repertoár

Děkanský kostel v Hostinném patřil svou liturgií k výkladní skříni děkanství. Svědčí o tom nejen vzácný varhanní nástroj, ale i obsah notového archivu. Při kůru působil chrámový sbor ještě do konce 20. století a orchestr disponující dechovými nástroji, smyčci a tympány. O aktivním hudebním životu v kostele svědčí i přestavby varhanního nástroje společně s připojením chórového nástroje z františkánského kostela. Na kůru byl nalezen i sešit s poznámkami o hudebním doprovodu májových pobožností let 1956–1986.

Notový archiv na kůru děkanského kostela v Hostinném je velmi rozsáhlý. Je možné, že během rušení kostelů v děkanství docházelo ke stěhování notových materiálů do děkanského kostela. Rozsah notopisů tomu nasvědčuje. Obsahuje především skladby pro doprovod liturgie, mešní ordinária, litanie, pašije, nešpory, requiem, doprovody k žalmovým zpěvům, doprovody k mariánským a jiným písním a další. Nalezeny byly

i skladby pro sólové varhany, včetně knihy skladeb pro sólové varhany *Orgel Archiv – Handbuch für Orgelspieler zum Kirchlichen Gebrauch und zum Studium* od Dr. W. Volckmara. Zajímavý byl objev transkripcí melodií z opery *Prodaná nevěsta* od Bedřicha Smetany, které pro harmonium upravil Jan Waňaus.

Na kůru lze nalézt i skřín, obsahující sešitová vydání kancionálů, přepisy textů liturgických zpěvů a mešních písní včetně varhanních doprovodů kancionálů. Mezi nimi *Průvod varhan k Českému kancionálu*¹⁷⁰ od Václava Vosyka. Zajímavý je nález německého kancionálu *Orgelbuch zum Magnificat*¹⁷¹ od W. J. Stiessela, který krom varhanního doprovodu obsahuje i navazující preludia a postludia.

Celý notový archiv se pokusil zkatologizovat Štěpán Buchar, tehdejší student Pardubické konzervatoře. Bohužel práce byla velmi rozsáhlá a nepodařilo se ji dosud dokončit. Polovina archivu dosud čeká v krabicích a vyskládaná po lavicích kůru na své zpracování.

Vzhledem k rozsahu archivu níže uvedu pouze některé položky. Seznam notopisů neobsahuje opusová čísla a obsazení, jelikož jej ve svém katalogu Štěpán Buchar nezmiňoval. Celý seznam bude k dispozici v budoucnu po následném dokončení katalogu (viz přílohu K4).

3.5.6 Hratelný repertoár

Varhany byly původně určeny pro doprovod liturgických obřadů. Dvoumanuálová dispozice je pro tyto účely ideální. Pedál zajišťuje basový doprovod hry na hlavní stroj. Akusticky oddělený pozitiv slouží pro hru ech a akustických kontrastů.

Nástroj je ideální pro hru české a jihoněmecké barokní hudby. Pedál postrádající spojky a širší dispozici rejstříků zabraňuje kvalitní hru velkých varhanních děl. I přes to dispozice nástroje umožňuje hru děl Johanna Sebastiana Bacha, kde pedál zajišťuje pouze basový doprovod nebo slouží ke hře prodlev. Principálový sbor vyzní i v podání takové skladby jako je *Fantasie G dur BWV 572*. Sólová hra pedálu není možná. Na nástroj je možné zahrát i klasicistní skladby.

¹⁷⁰ Tento kancionál se užíval za tehdejšího ředitele kůru v děkanském kostele v Hostinném, Ladislava Radimského.

¹⁷¹ Datace roku 1906.

Je možná i hra romantických skladeb, nicméně jejich vyznění není optimální vzhledem k původu nástroje, jeho rozsahu a dispozici.

Nástroj byl využíván jak k doprovodu liturgie, tak ke koncertní činnosti (viz přílohu L8, L9, L10, L11, L12, L13, L14, L15, L16, L17 a L18).

3.6 Varhany ve františkánském kostele Neposkvrněného početí Panny Marie v Hostinném

3.6.1 Kostel a varhanní nástroj

Bývalý kostel Neposkvrněného početí Panny Marie v Hostinném se nachází poblíž centra města spolu s klášteřem řádu Františkánů. Původně renesanční kostelík Nejsvětější Trojice byl postaven v letech 1597–1599 italským architektem Carlem Valmadim. Klášter byl přistavěn roku 1677. V témže roce bylo kostelu přisouzeno druhé patrocinium Neposkvrněného početí Panny Marie. Později bylo nutné rozšířit jeho kapacitu, v letech 1744–1748 byla postavena druhá loď. Jedná se tak o ojedinělý a významný dvoulodní kostel (viz přílohu F1). Mše probíhaly ve druhé, tzn. jižní lodi, ve které byl umístěn oltář Neposkvrněné Panny Marie (viz přílohu F2). Za prusko – rakouské války byl ve františkánském klášteře zřízen vojenský lazaret. Roku 1950 byl klášter zrušen a kostel odsvěcen. Následně sloužil jako sklad celulózy zdejších papírenských podniků. Na budovu byl vydán i demoliční výměr. Zchátralý kostel byl v letech 1967 až 1969 upraven pro expozici sbírky antických plastik Karlovy Univerzity v Praze.¹⁷²

Varhany byly postaveny roku 1741 vrchlabským varhanářem Stanislavem Abrosiem Tauchmannem za 150 zlatých. Šlo o dvoumanuálové varhany o 14 rejstřících. Lze předpokládat, že rozmístění strojů ve varhanních skříních odpovídalo běžné praxi. Hlavní stroj o 8 rejstřících byl umístěn z čelního pohledu v levé varhanní skříní. Pozitiv a pedál, každý o 3 hlasech, byly umístěny v pravé skříní. Nástroj byl postaven na mechanické traktuře a zásuvkové vzdušnici. Šlo o nejstarší nástroj postavený v hostinském děkanství. Varhany byly umístěny nad portálem na západním kůru kostela. Vzhledem k okolnostem, kdy v letech 1744–1748 došlo k rozšíření kostela o druhou loď, byl nástroj situován v hlavní jižní lodi kostela.¹⁷³

¹⁷² Vyjádření Tomáše Anděla;
Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 67–75, 373–374;
<http://www.klasterhostinne.cz/historie>;
<http://www.hostinne.info/historie/d-7228/p1=13327>

¹⁷³ Tomáš ANDĚL, *Hostinné*, Hostinné 2018, s. 72;
Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 130–131;
Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 19–20;
Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 10, 127;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3766>

Barokní nástroj Stanislava A. Tauchmanna se nedochoval. Roku 1922 byl do původních skříní vestavěn nový nástroj od Jana Tučka¹⁷⁴, opus 285 (viz přílohu F3). Varhany byly postaveny v romantickém duchu, měly pneumatickou trakturu a disponovaly 12 rejstříky. Nástroj získal úplně nový hrací stůl. Rozsah manuálů se oproti baroknímu nástroji rozšířil, a to na C–f³. Rozsah pedálu činil C–d¹. Manubria rejstříků byla umístěna nad manuály hracího stolu. Pod manuály se nacházela tlačítka kolektivů, stejně tak anulátor pedálu a zvonek na kalkanta, kalkantník (viz přílohu F4). Umístění strojů ve varhanních skříních zůstalo zachováno (viz přílohu F5).¹⁷⁵

Hrací stůl byl umístěn samostatně mezi hracími skříněmi čelem k oltáři. Nyní je společně s nástrojem uložen na chóru děkanského kostela (viz přílohu F6).

Měch původních varhan Stanislava Ambrosia Tauchmanna byl vybaven nožním čerpáním. Romantický nástroj Jana Tučka byl zásoben vzduchem díky elektromotoru. Měch je nyní umístěn vedle nástroje (viz přílohu F7).

3.6.2 Přestavby a renovace

Roku 1950 došlo ke zrušení františkánského kláštera a k odsvěcení kostela Neposkvrněného početí Panny Marie v Hostinném. Z toho důvodu byl varhanní nástroj Jana Tučka přesunut na ohoz do děkanského kostela Nejsvětější Trojice v Hostinném (viz přílohu F8). Nebyl však použit jako samostatný chórový nástroj. Roku 1972 přestavěn na elektropneumatickou trakturu a necitlivě připojen k baroknímu nástroji na hlavním kůru. Odtud měl být nástroj ovládán skrze nový třetí manuál. Za tímto účelem bylo nutné provést výrazné úpravy hracího stolu. Byl přidán třetí manuál, který se rozsahem lišil od ostatních dvou manuálů (viz přílohu F9). Rozsah hlavního stroje a pozitivu činí C–d³, rozsah třetího manuálu je větší (C–f³). Dispozice barokního nástroje doznala změn přidáním spojek třetího manuálu do prvního manuálu v 16', 8', 4' oktávě

¹⁷⁴ Firma Jana Tučka se zaměřovala na stavbu nových varhan, přičemž využívala i původní skříně. Bylo tomu tak u varhan v kostele sv. Jakuba v Praze či v chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře. Firma Tuček pracovala i na nástroji v Obecním domě v Praze z roku 1912, které byly se 70 rejstříky třetími největšími v Rakousko–Uhersku. V katalogu firmy je nástroj uveden pod opusovým číslem 228.

¹⁷⁵ Vít ČEŠPIRO, Jaroslav TŮMA, Václav SYROVÝ, *Varhany Obecního domu v Praze*, Praha 2005, s. 20–21;

Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 216, 219–220;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 33, 127;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3766>

a přidáním pedálové spojky. Dispozice byla kromě třetího manuálu rozšířena i o romantický doplněk, umístěný do barokní skříně. Šlo o pětici romantických rejstříků na elektropneumatické traktuře ovládaných hlavním manuálem. Návrh propojení varhan vypracoval organolog a pedagog Pražské konzervatoře Ladislav Vachulka. Samotné propojení nástrojů provedl František Čálek z kutnohorské varhanní firmy Organa. U chórového nástroje je ale stále umístěn původní hrací stůl (viz přílohu F4 a F6).¹⁷⁶

3.6.3 Současný stav

V současné době je nástroj mimo provoz. Je stále umístěn na severním chóru kostela Nejsvětější trojice a odpojen od hracího stolu na západním kůru. Pneumatická traktura vyžaduje důkladnou opravu (viz přílohu F10). Píšťalový fond je původní a veskrze kompletní. Píšťaly nejsou poškozeny přeladěním ani nejsou postiženy cínovým morem (viz přílohu F11). Je potřeba oprava a důkladná renovace nástroje.

3.6.4 Dispozice varhan

Dispozice původních barokních varhan Stanislava A. Tauchmanna není bohužel známa. Dvoumanuálový nástroj s pedálem disponoval 14 rejstříky. Dle diecézního organologa Václava Uhlíře mělo jít o dispozici uspořádání 8 + 3 + 3. Varhany byly postaveny podle barokní tradice jihoněmecké školy.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 122;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 126, 127;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3766>;

Posudek a návrh PhDr. Jiřího Belise na restaurování varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z roku 1989;

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. ledna 1995

¹⁷⁷ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 127

Po porovnání s ostatními nástroji této varhanářské dílny mohla dispozice nástroje vypadat následovně:

I. manuál	II. manuál	Pedál
Principal 8'	Copula 8'	Subbass 16'
Flauta 8'	Copula 4'	Oktavbass 8'
Gamba/Salicional 8'	Principal 2'	Oktavbass 4'
Octava 4'		
Flauta 4'		
Quinta 3'		
Octava 2'		
Mixtur		

Dvoumanuálový pneumatický nástroj Jana Tučka, postavený roku 1922, disponoval 12 rejstříky. Dispozice odpovídala představám romantického varhanářství.¹⁷⁸

I. manuál (C–f³, 54 kláves)	II. manuál (C–f³, 54 kláves)	Pedál (C–d¹, 27 kláves)
Principal 8'	Geigenprincipal 8'	Subbass 16'
Bourdon 8'	Lieblichgedeckt 8'	Oktavbass 8'
Gamba 8'	Flöte 4'	Anulátor pedálu
Flöte 4'	Gemshorn 4'	Pedálové spojky I/P, II/P
Octava 4'	Tremolo	
Mixtura 2 ^{2/3} 3x	Manuálové spojky II/I–16', 8', 4'	
Kolektivy P–MF–F–Pléno		

Tato dispozice je zjistitelná z manubrií na původním hracím stole u varhan, který byl společně s nástrojem přesunut na severní chór děkanského kostela (viz přílohu F3 a F12).

¹⁷⁸ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 127; <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3766>

Po připojení k nástroji na hlavním kůru v 70. letech 20. století doznala dispozice dvoumanuálového nástroje změn, aby bylo možné jej ovládat skrze jeden manuál:¹⁷⁹

Manuál (C–f ³ , 54 kláves)	Pedál
Principal 8‘	Subbass 16‘
Roh 8‘	Oktavbass 8‘
Bordon 8‘	Pedálová spojka III/P 8‘
Vox Cel. 8‘	
Principal 4‘	
Oktava 4‘	
Flauta 4‘	
Flauta lesní 2‘	
Tercián 3x	
Míxtura 3x 2‘	
Manuálové spojky III/I 16‘, 8‘, 4‘	
Tremolo III	

Tuto dispozici lze odvodit z neúplných manubrií nad třetím manuálem (viz přílohu E11 a E12). Rovněž je odvoditelná z částečně přelepených manubrií u původního hracího stolu varhan. Dále je uvedena v posudcích o varhanách v kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném od PhDr. Jiřího Belise a diecézního organologa Václava Uhlíře (viz přílohu J11 a J12).

3.6.5 Hraný repertoár

Během shromažďování materiálů pro bakalářskou práci nebyly v kostele nalezeny žádné notové materiály. Notopisy byly buď zničeny, nebo přesunuty na kůr ke skladbám prováděným v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném.

¹⁷⁹ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 122;

Posudek a návrh PhDr. Jiřího Belise na restaurování varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z roku 1989;

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. ledna 1995

3.6.6 Hratelný repertoár

Nástroj Jana Tučka je typickým romantickým nástrojem. Transferem na chór děkanského kostela a propojením s barokním nástrojem skrze třetí manuál byl však silně znehodnocen. Jeho píšťalový fond je ale kompletní a nepoškozený, tudíž by mohl nástroj po opravě opět plnohodnotně plnit svou funkci.

Dispozice, kterou nástroj získal po připojení k nástroji Františka P. Horáka, jej předurčuje ke hře romantické literatury. Převaha ekválních hlasů znemožňuje kvalitní hru barokní literatury. Chybí kompletní principálové pléno absencí alikvótních rejstříků a Principalu 2'. Mixturové rejstříky jsou nižších poloh, případně určeny pro sólovou hru (Tercián). Hru polyfonie by komplikovala i pneumatická traktura zpožděním ozvu píšťal.

Varhany jsou ideální ke hře romantické literatury, která počítá s hutným jednolitým zvukem. Dvojice manuálů umožňuje hru většiny romantických skladeb. Absence jazykových rejstříků hráče omezuje při hře francouzské romantické literatury, stejně tak absence třetího manuálu. I přes to je ale interpretace české, německé a další romantické hudby a hudby 20. století více než vhodná.

Rozsah nástroje je však dostatečný pro hru jakékoli varhanní literatury. Pedálové spojky nahrazují nedostatek vyšších rejstříků pedálu, který by jinak sloužil pouze k basové funkci. Zde může plnit i sólovou hru. Je tak možná i hra barokních a klasicistních skladeb, nicméně interpretace nebude po stylové stránce vhodná.

3.7 Varhany v kostele svatého Petra a Pavla v Chotěvicích

3.7.1 Kostel a varhanní nástroj

Kostel svatého Petra a Pavla je dominantou obce Chotěvice. Nachází se společně se hřbitovem a farou na návrší severně poblíž návsi. Chrám byl postaven roku 1863. Datace vybudování původního chrámu se nedá přesně určit. První zmínka pochází z roku 1384. Za husitských nepokojů byl zbourán. Na jeho místě postavený protestantský kostel roku 1832 vyhořel. O pár let později byl kostel obnoven, ale duchovní otec Johan Weber nechal vystavět v letech 1861–1863 nový, výstavní trojlodní chrám v neorománském slohu. Datace výstavby je uvedena nad hlavním portálem chrámu. Nyní je kostel v zanedbaném stavu a vyžaduje opravu fasád (viz přílohu G1). Interiér je v zachovalém stavu, patrně je ale poškození nosné klenby (viz přílohu G2). Střecha byla opravena.¹⁸⁰

Autorem nástroje v kostele svatého Petra a Pavla byl varhanář Johann Anton Barth¹⁸¹ z Dolní Olešnice. Varhany postavil roku 1833. Datum výroby nástroje a pozdější datace stavby kostela lze vysvětlit objednávkou na nástroj, který čekal v dílně na dostavbu kostela. Nástroj byl veden v inventáři chrámu ještě před výstavbou nového kostela, a to v inventárním soupisu z roku 1852. Tehdy byly ceněny na 500 zlatých (viz přílohu J14). Dvoumanuálový nástroj je umístěn na západním kůru nad hlavním portálem. Monumentálně působící varhany jsou umístěny v trojici skříní, dvojice za hracím stolem a pozitiv v zábradlí kůru. Skříň umístěná při čelním pohledu vlevo je určena pro hlavní stroj, druhá pro pedál. Hrací stůl je umístěn samostatně mezi skříněmi a je směřován čelem k oltáři. Skříně jsou zdobeny dřevěnými mřížkami a rytinami. Varhany jsou po výtvarné stránce velmi zajímavé a zdařilé (viz přílohu G3).¹⁸²

¹⁸⁰ Vyjádření Jiřího Baška;

<https://www.chotevice.cz/index.php?nid=5569&lid=cs&oid=2547580>;

<https://zptacihopohledu.cz/kostel-sv-petra-a-sv-pavla-chotevice/>;

<http://www.hrady.cz/?OID=5288>

¹⁸¹ Johann Anton Barth je autorem nástroje v Harrachově (dochoval se v téměř původní podobě) a Žirči. Bohužel se jeho po výtvarné stránce zajímavé opusy ve většině případů nedochovaly, např. v Chomuticích, Holohlavech a Lanžově. Podílel se na opravě varhan v kostele sv. Jakuba v Dolní Olešnici roku 1810. Jeho syn, Johann Barth, byl autorem nástroje v hostinském děkanství, v kostele sv. Václava v Rudníku z roku 1849. Nástroj se nedochoval.

¹⁸² Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 109–110;

Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 192;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 17, 18, 101, 148;

<https://www.kralovedvorsko.cz/varhany/varhanari-barthove-varhany-z-1-poloviny-19-stoleti.html>

Nástroj disponuje mechanickou trakturou a zásuvkovými vzdušnicemi. Dvojice manuálů měla rozsah C–c³ (viz přílohu G4). Zajímavé je řešení chromatiky velké oktávy manuálů, kdy jsou tóny Cis, Dis, Fis a Gis propojeny s paralelními klávesami malé oktávy. Pedál s krátkou velkou oktávou měl rozsah C–g při 17 klávesách.¹⁸³

Dvoumanuálové varhany měly širokou barokní dispozici čítající 14 rejstříků. Hlavní stroj byl tvořen kompletním barokním plénem včetně alikvót a mixtur. Pozitiv byl tvořen trojicí rejstříků a k hlavnímu manuálu jej šlo připojit přetahovací manuálovou spojkou. Pedál byl osazen čtyřmi hlasy. Manubria byla umístěna z čelní strany hracího stolu. Na levé straně byly rejstříky pozitivu a pedálu, na pravé hlasy hlavního stroje (viz přílohu G4, G5 a G6). Rozsah dispozice je pro rozměry kostela dostatečný.¹⁸⁴

Vzduch je do nástroje vháněn soustavou třech šlapacích měchů (viz přílohu G7). Zajímavostí je okénko ve zdi vedle skříně pedálového stroje, umožňující kontakt varhaníka a kalkanta v případě zavřených dveří na kůr (viz přílohu G8).

3.7.2 Přestavby a renovace

Varhany byly upraveny na přelomu 19. a 20. století, kdy došlo k výměně klaviatur hracího stolu (viz přílohu G4). Kromě této přestavby se varhany zachovaly v původním stavu.¹⁸⁵

Při sbírání materiálů mi Tomáš Anděl, kronikář města Hostinné, poskytl krom Inventárního soupisu kostela sv. Petra a Pavla v Chotěvicích z roku 1852 (viz přílohu J14) i inventární soupis kostela sv. Petra a Pavla v Chotěvicích z roku 1894. V něm byly varhany oceněny a jejich cena klesla z 280 na 180 zlatých (viz příloha J15).

¹⁸³ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 148; <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=2304>

¹⁸⁴ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 148; <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=2304>

¹⁸⁵ Vyjádření MgA. Dalibora Michka, DiS.; Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 148; <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=2304>

3.7.3 Současný stav

Nástroj se do dnešních dnů zachoval v téměř původní podobě. Významná je skutečnost, že dispozice nástroje nedoznala jakýchkoli změn a píšťalový fond je původní (viz přílohu G9). Píšťaly jsou ale poškozeny násilným přeladěním. Varhany samotné jsou řadu let nefunkční a v havarijním stavu (viz přílohu G10). Naposledy nástroj zazněl v 90. letech 20. století. Mechanická traktura je funkční, nicméně dřevo nástroje je vysušené a poznamenané nepříznivými okolními podmínkami. Některé píšťaly jsou poškozené a vyňaté z nástroje. Píšťaly v pedálu jsou popadané.¹⁸⁶

Jedná se o jeden ze vzácných nástrojů na území hostinského děkanství, který je na pokraji zkázy a zasloužil by si důkladnou rekonstrukci. Při mších, které se v Chotěvicích uskutečňují jen při výjimečných událostech, se hraje na harmonium.¹⁸⁷

Varhany byly využity při generální opravě nástroje v kostele svaté Anny v nedaleké Žirči, jehož autorem byl rovněž Johann Anton Barth. Jedná se o jeden z prvních opusů tohoto varhanáře z roku 1826. Generální oprava je vedena varhanářem MgA. Daliborem Michkem, DiS.¹⁸⁸ Na varhanách v kostele sv. Petra a Pavla v Chotěvicích bylo zjištěno složení mixtury hlavního stroje a menzura píšťal rejstříku Fugara 4' hlavního stroje, která by mohla být totožná s Dulcianou varhan v Žirči.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Vyjádření Jiřího Baška

¹⁸⁷ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 148;
<https://www.kralovedvorsko.cz/varhany/varhanari-barthove-varhany-z-1-poloviny-19-stoleti.html>;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=2304>

¹⁸⁸ Varhanář MgA. Dalibor Michek, DiS. renovuje kromě varhan v Žirči i nástroj v blízkých Kocbeřích, jehož autorem je varhanář Johann Barth, syn Johanna Antona Bartha. Ten postavil i nástroj v Rudníku v kostele svatého Václava roku 1849.

¹⁸⁹ Vyjádření Jiřího Baška;

Vyjádření MgA. Víta Havlíčka, Ph.D.;

Vyjádření MgA. Dalibora Michka, DiS.;

Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 88;

Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 192;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 17, 18, 315;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3873>;

<https://varhany.kocbere.cz/projekt-opravy/>;

<https://www.kralovedvorsko.cz/historie/varhany/v-kocberich-zacala-oprava-varhan-dalsi-etapu-lze-podporit-adopci-pistol.html>;

<https://www.kralovedvorsko.cz/varhany/varhanari-barthove-varhany-z-1-poloviny-19-stoleti.html>

3.7.4 Dispozice varhan

Varhany vycházejí z barokní a klasické praxe přelomu 18. a 19. století. Podobně jako většina nástrojů v děkanství i tento je dispozičně v souladu s jihoněmeckou školou. Hráč nástroj ovládá skrze dvojici manuálů hlavního stroje a pozitivu a pedálcí pedálu. Hlavní stroj disponoval kompletním barokním plénem včetně alikvótních rejstříků. Doplňuje je smykavý rejstřík Fugara. Pozitiv byl osazen dvojicí kopulových rejstříků a 2⁴ Principálem. Pedál měl čtyři hlasy včetně alikvótní Quinty 5^{1/3}, která je značena mylně jako Quinta 1^{1/2} (viz přílohu G5). Pozitiv je možné propojit s hlavním strojem přetahovací manuálovou spojkou (viz přílohu G4).

Dispozice byla tvořena 14 rejstříky:

I. manuál – hlavní stroj (C–c ³ , 45/49 kláves)	II. manuál – pozitiv (C–c ³ , 45/49 kláves)	Pedál (C–g, 17/20 kláves)
Principal 8 ⁴	Copula maj. 8 ⁴	Subbas 16 ⁴
Octav 4 ⁴	Copula min. 4 ⁴	Portunabass 8 ⁴
Fugara 4 ⁴	Octav 2 ⁴	Quinta 5 ^{1/3} 190
Quint 3 ⁴	Přetahovací manuálová spojka	Principal 4 ⁴
Superoctav 2 ⁴		
Rauschquint 1 ^{1/2}		
Mixtur 4fach		

Tento nástroj byl ušetřen jakýchkoli romantizujících změn. Píšťalový fond je původní a téměř kompletní. Bohatá dispozice se zachovala v původní podobě. Překvapí vysoký alikvótní rejstřík Rauschquint 1^{1/2} v hlavním stroji společně s mixturou. Významný je i vyšší počet rejstříků v pedálu, který je určen k basovému doprovodu manuálů.

Nástroj je unikátní nejen svým výtvarným zpracováním, ale i bohatostí zachované původní dispozice. Varhany jsou bohužel ve špatném technickém stavu a nejsou schopny hry. Je potřeba důkladná rekonstrukce.

¹⁹⁰ Dle manubria mylně označena jako Quinta 1^{1/2}.

3.7.5 Hraný repertoár

Během shromažďování materiálů pro bakalářskou práci nebyly v kostele nalezeny žádné notové materiály.

3.7.6 Hratelný repertoár

Varhanní nástroj v kostele svatého Petra a Pavla v Chotěvicích byl určen pro doprovod liturgie v chrámu. Rozsah a dispozice nicméně umožňovala i hru literatury pro sólové varhany z období baroka a klasicismu. Krom děl českých barokních mistrů, která počítají s krátkou velkou oktávou v manuálech a basovým obligátním doprovodem pedálu, bylo možné provádět díla skladatelů zahraničních, komponujících pod vlivem jihoněmecké školy. Dispozice obsahující vysoké alikvótní rejstříky je ideální pro hru barokních skladeb. Pro koncertní činnost by bylo vhodné zvolit repertoár obdobný jako u nástroje v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné (viz přílohu L4, L5, L6 a L7).

Nyní jsou varhany ve velmi špatném technickém stavu. Nepříznivé podmínky a chátrání nástroj poničilo do takové míry, že hra není možná. Je potřeba důkladná generální oprava.

3.8 Varhany v kostele svaté Alžběty Uherské v Prosečné

3.8.1 Kostel a varhanní nástroj

Novogotický kostel, zasvěcený svaté Alžbětě Uherské, stojí na návsi obce Prosečné. Postaven byl v letech 1898–1904, jak je patrné z nápisu nad portálem (viz přílohu H1). Jedná se o jednolodní kostel s vysokou věží v průčelí. Zde byl umístěn vzácný hodinový stroj firmy HAINZ z roku 1896. Hodiny kostelu věnovalo Občanské sdružení sv. Alžběta Uherská, které si klade za cíl zrenovovat prosečenský kostel. Sdružení a jeho činnost ale poslední roky upadají pro příliš vysoké náklady.

Chrám je v dezolátním stavu (viz přílohu H2). Důvodem je vlna vandalství, která následovala po roce 1945. Obec Prosečné se nacházela v oblasti německých Sudet. Po vystěhování německého obyvatelstva byl zájem o místní památky minimální. Mše zde probíhaly do konce 80. let 20. století. Církev v minulosti kostel předala obci. Má zničenou fasádu a většinu vnitřních omítek (viz přílohu H2, H3 a H4). Rozbitá jsou rovněž okna a je děravá střecha věže. V minulých letech došlo ke krádeži hodinového stroje.¹⁹¹

Kostel byl vybaven varhanním nástrojem dva roky po ukončení staveb, tedy roku 1906. Varhany byly postaveny na zakázku firmou Rieger¹⁹² pod opusovým číslem 1284 (viz přílohu H5).¹⁹³ Nástroj stojí na západním kůru nad portálem (viz přílohu H3). Dispozičně odpovídají romantické varhanářské praxi a zrcadlí v sobě ideu cecilianismu. Jedná se o jednomanuálový nástroj s pedálem umístěný v novogotické varhanní skříni zdobené řezbami fiál s kraby a gotickými lomenými oblouky. Prospekt je členěn na pětici polí, ve kterých jsou umístěny píšťaly Principalu (viz přílohu H6). Varhany zaujímají místo na západním kůru nad portálem. Hrací stůl stojí samostatně uprostřed kůru čelem k oltáři (viz přílohu H7).

¹⁹¹ Vyjádření Jiřího Bachtíka;
Vyjádření Mgr. Stanislava Sikory;
<http://pamatkovykatalog.cz/?presenter=ElementsResults&action=element&element=12946045>;
<http://www.znicenekostely.cz/?load=detail&id=3337>

¹⁹² Firma Rieger je autorem i dalších nástrojů v hostinském děkanství, a to v obci Čermná a Rudník. Postavila i řadu nástrojů v okolí hostinského děkanství, a to ve Vrchlábí, Dolním Dvoře či ve Dvoře Králové nad Labem.

¹⁹³ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 223–224;
Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 31, 299;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3745>

Nástroj je postaven na pneumatické traktuře s kuželkovými vzdušnicemi (viz přílohu H8). Manuál je plně chromatický a disponuje 54 klávesami při rozsahu C–f³. Pedálnice je chromatická o 27 klávesách při rozsahu C–d¹. Součástí nástroje je pedálová spojka (Pedalcoppel) a oktávová spojka v manuálu (Octavcoppel). Při hře je možné využít kolektivy P–MF–F. Po rozměrech menší nástroj disponuje 10 rejstříky. Manubria jsou umístěna nad manuálem. Zajímavostí je zvonek na kalkanta, umístěný jako manubrium po pravém kraji řady (viz přílohu H5). Nástroj je vybaven šlapacím měchem. V průběhu století došlo k přestavbě a vybavení nástroje elektrickým motorem. Šlapání měchu je ale stále funkční (viz přílohu H9).¹⁹⁴

3.8.2 Přestavby a renovace

Varhany jsou v původním stavu. Jediným významnějším zásahem do nástroje byla instalace elektrického motoru pro zásobení měchu vzduchem. Nožní čerpání měchu je stále funkční.

3.8.3 Současný stav

Nástroj je původní, nicméně jeho stav je havarijní. Z měchu při šlapání uniká vzduch. Varhany jsou odpojeny od elektrické sítě. Nástroj je poznamenaný vlhkem a špatnými podmínkami v chrámu. Je zanesen prachem, opadanou omítkou, plísní a trusem škůdců. Je potřeba generální opravy nástroje, pročištění a opětovné naladění píšťalového fondu. Cínové píšťaly jsou poznamenané cínovým morem, patrné je to především v prospektu (viz přílohu H6).

3.8.4 Dispozice varhan

Dispozici tvoří řada romantických rejstříků. Velká část hlasů je ekválních¹⁹⁵. Překvapí přítomnost hlubokého 16' rejstříku Bourdon v manuálu. Korunou varhan je dvouřadá Rauschquinte. Pedál je osazen 16' Subbasem a 8' smykem. Součástí nástroje je

¹⁹⁴ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 299;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3745>

¹⁹⁵ Za ekvální hlasy považujeme rejstříky v základní 8' a 4' poloze.

pedálová spojka a oktávová spojka v manuálu. Manubria jsou umístěna nad manuálem (viz přílohu H5).

Dispozice se skládá z 10 rejstříků:¹⁹⁶

Manuál (C–f ³ , 54 kláves)	Pedál (C–d ¹ , 27 kláves)
Bourdon 16´	Subbass 16´
Principal 8´	Cello 8´
Gedeckt 8´	Pedalcoppel
Gamba 8´	
Salicional 8´	
Octave 4´	
Dolce 4´	
Rauschquinte 2fach	
Octavcoppel	
Kolektivy P–MF–F	
Calcant	

Dispozice je zjistitelná z manubrií na hracím stole (viz přílohu H10, H11 a H12).

Nástroj naplňoval myšlenky Ceciliánských reforem. Převaha ekválních hlasů, především v základní osmistopé poloze, nabízí širokou škálu rejstříků různých zvukových vlastností a dynamiky.

3.8.5 Hraný repertoár

Varhany v kostele sv. Alžběty Uherské v Prosečném byly určené pro hudební doprovod liturgických obřadů. Dispozice nástroj určovala ke hře romantické literatury a církevních skladeb v duchu Ceciliánských reforem. Tomu odpovídá i obsah notového archivu, který byl nalezen na kůru kostela. Noty byly uloženy ve skříni převržené vedle hracího stolu. Stav napovídá, že jak notové zápisy, tak varhany nebyly desetiletí používány. I přes to je možné skladby z notopisů interpretovat.

Kostel byl pro liturgické účely užíván do konce 80. let 20. století.¹⁹⁷ Tomu odpovídá i nalezený varhanní doprovod ke kancionálu z roku 1980. Objeveno bylo

¹⁹⁶ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 299;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3745>

¹⁹⁷ Vyjádření Mgr. Stanislava Sikory

i několik kancionálů v německém jazyce. Zajímavostí byl přepis textu písně *Lied der Sudetendeutschen*. Strojopis nasvědčuje, že obec Prosečné ležela v německém pohraničí a církevní obřady zde před rokem 1918 probíhaly v německém jazyce.

Většina not je datována k první polovině 20. století. Nejčastějšími žánry skladeb, hraných na kůru v kostele sv. Alžběty Uherské, byly mše, litanie a antifony (viz přílohu K5).

3.8.6 Hratelný repertoár

Varhany byly určeny pro doprovod liturgických obřadů. Dispozicí nástroj naplňoval myšlenky Ceciliánských reforem. Široká škála ekválních hlasů v osmistopé poloze nabízí různé zvukové vlastnosti a možnosti dynamiky. Přítomnost 16' krytého rejstříku umožňuje hru temného, kulatého tónu.

Dispozice nástroj určuje ke hře romantické literatury. Hráče omezuje pouze jeden manuál. Pedálová spojka umožňuje sólovou hru pedálu a vynahrazuje tak nižší počet pedálových rejstříků. Oktávová spojka v manuálu dopomůže k plnějšímu zvuku a může nahradit absenci rejstříků vyšších poloh na úkor dynamiky a síly zvuku.

Pro interpretace barokní literatury chybí jak větší počet manuálů, tak alikvótní hlasy či vysoká mixtura. Chybí principálový sbor, zde je zastoupen jen v 8' a 4' poloze. Výsledný zvuk varhan by byl teoreticky hutný, jednoduchý, ideální pro romantickou literaturu.

Varhany jsou ale nyní nefunkční a hra na ně není možná.

3.9 Varhany v kostele svatého Václava v Rudníku

3.9.1 Kostel a varhanní nástroj

Bývalý farní kostel svatého Václava se nachází poblíž bývalého pivovaru v severní části obce Rudník. Společně s přílehlým hřbitovem a farou zaujímá prostor na mírném návrší (viz přílohu I1). Nejstarší zmínka pochází z roku 1354, kdy byla obec v držení pánů z Turgova. V průběhu 16. a 17. století byla obec ve vlastnictví rodu Valdštejnů, za jejichž vlády byl gotický kostel přestavěn do renesanční podoby. Na vnější stěně presbytáře poblíž vstupu do kostela je umístěn náhrobek majitele panství, Hannibala z Valdštejna (viz přílohu I2). Úprav se zhostil v letech 1598 až 1602 italský architekt Carlo Valmadi, který v té době působil i v Hostinném a Dolní Olešnici. Sakrální stavba byla vyzdobena sgrafitovými lunetami podobně jako kostel svatého Jakuba Velkého v Dolní Olešnici (viz přílohu D3). Bohužel se nedochovala (viz přílohu I3). Věž byla po požáru opatřena novou kupolí. Tehdy byla postavena i přílehlá barokní fara. Zajímavostí je dřevěný zátaras u portálu kostela, umožňující zabarikádování před útočníky. Dřevěné dveře portálu jsou původní z roku 1598. Na stropě lodi se nachází vyobrazení osmi světců, mezi nimi i svaté Cecilie (viz přílohu I4), patronky varhaníků a muzikantů, a svaté Barbory, patronky horníků¹⁹⁸ a pekařů.¹⁹⁹

Kostel byl několikrát vykraden. Nyní je opravován. Je zapotřebí renovace střechy a oken, vnějších omítek, okapových svodů a dalšího (viz přílohu I3). Probíhá odvodnění a izolace kostela. Na Štědrý den roku 2016 bylo Irenou Linkovou zjištěno zřícení klenby a sloupu pod západním kůrem. Hrací stůl s varhanami zůstaly zázrakem netknuté. Z toho důvodu byly varhany rozebrány, klenba opravena a nástroj vyčištěn. Je zapotřebí renovace interiéru a vnitřních omítek. Kostel sv. Václava v Rudníku má v inventáři celou řadu vzácných předmětů, včetně sochy Panny Marie z Lurd a dvou andělů z italského karalského bílého mramoru, nalezené při demolici budov v obci Fořt. Je proto záhodno dokončit jeho opravy (viz přílohu I5).²⁰⁰

¹⁹⁸ Rudník (Hermannseifen = Heřmanovy sejfy) byla dříve hornická obec. Těžilo se zde stříbro a měď v oblastech kolem Stříbrného potoka a kopce Bolkov.

¹⁹⁹ Vyjádření Tomáše Anděla;

Vyjádření Ireny Linkové;

<http://www.hrady.cz/?OID=7586>;

<http://www.rudnik.cz/obec-1/historie-a-soucasnost/>

²⁰⁰ Vyjádření Ireny Linkové

Kostel byl poprvé vybaven varhanním nástrojem roku 1849. Umístěn byl na západním kůru naproti oltáři. Kůr obepíná kostel po obou stranách lodě až k presbytáři. Autorem byl pilníkovský varhanář Johann Barth²⁰¹, který za jeho dokončení obdržel 550 zlatých. Jednalo se o varhany s mechanickou trakturou a zásuvkovou vzdušnicí. Ovládán byl dvojicí manuálů, pedálnicí a skládal se z hlavního stroje a pedálu v hlavní skříni a pozitivu v zábradlí kůru. Hrací stůl byl pravděpodobně vestavěn do pozitivu a směřoval čelem k oltáři. Dispozice ani další zprávy se nezachovaly, nástroj společně se skříni zanikl ke dni 1. září 1932. Pro získání představy o podobě nástroje máme k dispozici fotografii od Emanuela Waltera, fotografa z Hostinného, pořízenou v září roku 1932 (viz přílohu I6).²⁰²

Současné varhany byly postaveny firmou Rieger po odstranění starých varhan. Vysvěceny byly během slavnostní mše na svatého Václava 28. září 1932. Datace umístění varhan je zjištělná z fotografie Emanuela Waltera (viz přílohu I7) a ze zápisu v soukromé kronice, jejímž autorem byl učitel Karl Holub (viz přílohu J16). Nástroj je uveden pod opusovým číslem 2557 (viz přílohu I8).²⁰³ Varhany navazují na romantické varhanářství přelomu 19. a 20. století. Disponují dvěma manuály a pedálem. Píšťalový fond je rozdělen do dvojice majestátních varhanních skříní po levé a pravé straně kůru. Skříně jsou vyvedeny v novogotickém stylu a bohatě zdobeny řezbami s fiálami, hvězdicemi a kraby. Mezi skříněmi je umístěn samostatný hrací stůl směřovaný čelem k oltáři.²⁰⁴

Traktura nástroje je pneumatická v kombinaci s kuželkovou vzdušnicí. Oba manuály jsou plně chromatické, mají rozsah od C–g³ a disponují 56 klávesami. Spojky umožňují hru prvního i druhého manuálu ve 4' poloze a propojení druhého manuálu do prvního v 16', 8' a 4' poloze. Pedálnice má rozsah C–f¹ a skládá se ze 30 kláves

²⁰¹ Johann Barth byl syn Johanna Antona Bartha z Dolní Olešnice, který byl autorem nástroje v Chotěvicích. Johann Barth přesunul svou dílnu do Pilníkova. Stavěl varhany v okolí hostinského děkanství, v Horní Brusnici a Svobodě nad Úpou, a opravil varhany v blízkém Pilníkově.

²⁰² Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Jičínska*, Jičín 2008, s. 109–110;

Jan TOMÍČEK, *Varhanáři Predigerové*, Semily 2013, s. 88;

Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 192;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 17, 18, 31, 315;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3873>

²⁰³ Firma Rieger postavil několik nástrojů v hostinském děkanství, a to v Čermné a Prosečném. V okolí děkanství dále ve Vrchlabí, Dolním Dvoře, ve Dvoře Králové, Choustíkově hradišti a Kuksu.

²⁰⁴ Lubomír TOMŠÍ, Jan LUKEŠ, Jan TOMÍČEK, Václav UHLÍŘ, *Historické varhany v Čechách*, Praha 2000, s. 223–224;

Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 31, 315;

<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3873>

(viz přílohu I9). Nástroj disponuje pedálovými spojkami prvního i druhého manuálu, žaluzií druhého manuálu, crescendem, kolektivou, volnou kombinací a tremolem (viz přílohu I10). Vzhledem k velikosti obce a kostela překvapí rozměr nástroje. Dispozice varhan tvořena 14 rejstříky je dostatečná pro prostor kostela. Měch varhan je poháněn motorem. I přes to je nožní šlapání měchu stále funkční.²⁰⁵

3.9.2 Přestavby a renovace

Na nástroji nebyly provedeny žádné větší přestavby, pouze udržovací práce a ladění.

Dne 24. prosince 2016 došlo ke zřícení klenby pod západním kůrem kostela. Z toho důvodu byly varhany rozebrány, vyčištěny a opět poskládány. Během těchto prací došlo k výměnám částí traktury, údržbě vzdušnic a hracího stolu, vedené Janem Karlem ze Sázavy.²⁰⁶

3.9.3 Současný stav

Varhany jsou zachovalé a funkční. Poslední koncert byl na nástroj proveden 11. prosince 2016, kdy na žádost obce vystoupil pěvecký sbor z Maršova s doprovodem varhan.²⁰⁷

Z důvodů probíhajících oprav interiéru kostela jsou varhany zakryté plachtou a igelity na ochranu před zanesením prachovými částicemi (viz přílohu I11). Hra na nástroj tak není možná. Kůr je zanesen částicemi prachu, zdiva a dřevitého prášku od červotoče, stejně tak i zakrytý hrací stůl, pedálnice a lavice. Funkčnost nástroje odpovídá méně častému užívání nástroje, vlivům počasí a okolního prostředí, které ovlivňují funkčnost pneumatické traktury.

²⁰⁵ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 315;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3873>

²⁰⁶ Vyjádření Ireny Linkové;

Vyjádření Ondřeje Mejsnara

²⁰⁷ Vyjádření Ireny Linkové

3.9.4 Dispozice varhan

O prvním nástroji v rudnickém kostele, jehož autorem byl Johann Barth roku 1849, se bohužel nezachovaly žádné zprávy. Pro získání představy o podobě nástroje máme k dispozici pouze fotografii z roku 1932 (viz přílohu I6). Dispozici varhan neznáme.

Druhý nástroj, postavený firmou Rieger roku 1932, se dochoval v nezměněné podobě. Dispozice odpovídala romantickým představám varhanářů přelomu 19. a 20. století. Dvojice manuálů je založena převážně na 8' a 4' ekválních rejstřících, principálech, flétnách a krytech, včetně smyků Gamba a Vox Coelestis na druhém manuálu. Zvuková koruna dispozice je tvořena čtyřřadou mixturou prvního manuálu a 2' flétnou druhého manuálu. Pedál je osazen 16' a 8' hlasy, disponuje i pedálovými spojkami manuálů.

Dispozice se skládá ze 14 rejstříků:²⁰⁸

I. manuál (C–g ³ , 56 kláves)	II. manuál (C–g ³ , 56 kláves)	Pedál (C–f ¹ , 30 kláves)
Principal 8'	Geigenprincipal 8'	Subbass 16'
Gedeckt 8'	Rohrflöte 8'	Zartbass 16'
Salicional 8'	Gamba 8'	Oktavbass 8'
Oktave 4'	Vox Coelestis 8'	Pedálové spojky I/P, II/P
Flute harmon. 4'	Gemshorn 4'	
Mixtur 4fach	Waldflöte 2'	
Manuálová spojka I/I 4'	Manuálové spojky II/II 4', II/I 16', 8', 4'	
Kolektivy P–MF–F	Žaluzie II. manuálu	
Volná kombinace	Tremolo	
Crescendo		

Dispozice je zjištělná z manubrií nad manuály (viz přílohu I12, I13, I14 a I15). Kolektivy jsou umístěny pod prvním manuálem (viz přílohu I9).

²⁰⁸ Václav UHLÍŘ, *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové 2007, s. 315;
<http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3873>

3.9.5 Hraný repertoár

Během shromažďování materiálů pro bakalářskou práci nebyly v kostele nalezeny žádné notové materiály.

3.9.6 Hratelný repertoár

Varhany jsou krom doprovodu liturgie vhodné pro koncertní činnost. Rozsah dispozice a stavba nástroje umožňuje interpretaci varhanní literatury od období baroka po současnost. Převaha ekválních hlasů nástroj předurčuje ke hře romantické literatury, možná je ale i hra barokních a klasicistních skladeb.

Dvojice manuálů umožňuje hru sólové melodie s doprovodem. Žaluzie II. manuálu nabízí možnost dynamických rozdílů, ideálních pro romantickou literaturu. Pedálové spojky obou manuálů vynahrazují absenci vyšších rejstříků v pedálu a umožňují tak jeho sólovou hru. Pro romantickou hudbu je ideální i složení dispozice převážně z flétnových a smykavých rejstříků.

Rozsah nástroje umožňuje interpretaci rozsáhlých barokních a klasicistních varhanních děl. Nicméně dispozice varhan neumožňuje stylově vhodnou interpretaci. Chybí kompletní principálový sbor, zde zastoupen pouze 8' a 4' polohou a 4řadou mixturou. Alikvótní rejstříky chybí. Jistou náhradou za chybějící možnost hry pléna je hra principálového sboru s mixturou a flétnový sbor II. manuálu v polohách 8' + 4' + 2'. Hra barokní literatury je tak možná, nicméně ne stylově vhodná. Nouzovou náhradou za absenci rejstříků vyšších poloh mohou být superspojky obou manuálů.

Nástroj je nyní z důvodů rekonstrukce vnitřních prostor mimo provoz.

Závěr

Sepsáním této bakalářské práce jsem si kladl za cíl vytvořit rukověť pro varhaníky zajímající se o varhany na území děkanství Hostinné. Tyto nástroje jsou totiž zmíněny jen v několika publikacích, a to pouze okrajově. Práce předkládá veškeré dostupné informace o varhanních nástrojích, které lze nalézt na území děkanství Hostinné. Popisuje jejich historii, původní i současný technický stav společně s přestavbami varhan. Zmíněny jsou dispozice nástrojů společně s popisem zvukových vlastností jednotlivých rejstříků. Abych získal aktuální informace o nástrojích, uskutečnil jsem rozhovory s varhaníky, hráči v orchestrech či zpěváky na příslušných kůrech. Zúčastnil jsem se osobně prohlídky nástroje varhanářem MgA. Daliborem Michkem, DiS. v rámci navržené vstupního návrhu na opravu nástroje v děkanském kostele v Hostinném. Díky pomoci Tomáše Anděla jsem použil historické dokumenty k získání dalších informací o varhanách. Pro zdokumentování stavu chrámů a nástrojů jsem předložil vlastní fotografický materiál.

V rámci práce jsem sepsal notové materiály, které bylo možné nalézt na kůrech kostelů v děkanství Hostinné. V těch chrámech, kde byly notopisy uloženy, jsem materiál sesbíral a sepsal společně s obsazením nástrojů. Učinil jsem tak pro vytvoření představy možné podoby hudebního života v kostelích děkanství Hostinné.

U jednotlivých varhan jsem vypsali možnosti repertoáru, který by byl pro tyto nástroje vhodný. Při určování repertoáru jsem vycházel jak z koncepce nástrojů, tak jejich dispozic, technických specifikací a současného technického stavu. Pro získání představy, jaký repertoár je možné na varhany zahrát, jsem sepsal programy koncertů, při kterých se varhanní nástroj rozezněl.

Touto prací jsem usiloval o propagaci varhan a varhanářství v hostinském děkanství. Na území děkanství se nachází řada nástrojů, které jsou významné a cenné, ale zároveň jsou ve velmi špatném technickém stavu. Mým cílem bylo na tuto skutečnost poukázat a vyzdvihnout potřebu oprav a rekonstrukcí varhanních nástrojů pro jejich historický, kulturní a liturgický význam. Varhanní nástroje jsou důležité a nepostradatelné pro kulturní a hudební život ve městech i obcích. Se zánikem varhan by tak přišly o důležitou hudební památku i možnost koncertního a hudebního využití.

Seznam použitých zdrojů:

A. Literatura

ANDĚL, Tomáš. *Hostinné*, Hostinné: Město Hostinné, 2018. 488 s. ISBN: 978–270–4573–0.

BĚLSKÝ, Vratislav. *Nauka o varhanách*, Praha: Editio Bärenreiter, 2000. 106 s. ISBN: 80–86385–04–3.

ČEŠPÍRO, Vít. TŮMA, Jaroslav a SYROVÝ, Václav. *Varhany Obecního domu v Praze*, Praha: Obecní dům, 2005. 53 s. ISBN: 80–902507–6–9.

DUFKA, Vlastimil a kolektiv. *Zpívejte Pánu: hudba v bohoslužbě – Konference katolických biskupů Spojených států amerických*, Praha: 2017. 99 s. ISBN: 978–80–7575–012–9.

DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha: Libri, 1999. 733 s. ISBN: 80–85983–62.

FELCMAN, Ondřej. MUSIL, František a kolektiv, *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 832 s. ISBN: 978–80–7422–003–6.

FRYDRYCH, Karol. *Výzkumná zpráva o stavu varhan v regionu Ždánsko*, Brno, květen 2008. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita. Filozofická fakulta. Ústav Hudební vědy. Vedoucí práce prof. PhDr. et MgA. Miloš ŠTĚDRŮŇ, CSc.

HORÁK, Tomáš. *Varhany a varhanáři Jičína*, Jičín: Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 2008. 157 s. ISBN: 978–80–254–3755–1.

KLINDA, Ferdinand. *Organ v kultúre dvoch tisícročí*, Bratislava: Hudobné centrum, 2000. 274 s. ISBN: 80–88884–19.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Libri, 1999. ISBN: 80–7277–040–3.

NĚMEC, Vladimír. *Pražské varhany*, Praha: František Novák, 1944. 413 s.

SEDLÁČEK, August. *Hrady zámky a tvrze království českého, díl pátý*, Praha: Argo, 1995. ISBN: 80–85794–50–0.

SITTA, Miroslav. *Francouzský varhanní symfonismus od C. Francka po Ch. M. Widora*, Olomouc, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Katedra hudební výchovy. Vedoucí práce prof. MgA. Petr PLANÝ.

SYROVÝ, Václav. *Kapitoly o varhanách*, Praha: Akademie múzických umění, 2004. 152 s. ISBN: 80-7331-009-0.

TOMÍČEK, Jan. *Romantický varhanář Josef Koblle*, in: *Z českého ráje a Podkrkonoší*, 10, s. 39-56, Semily: Státní okresní archiv Semily, 1997. 224 s. ISBN: 80-901284-7-5.

TOMÍČEK, Jan. *Semilské varhany mají 100 let*, Semily: Geum, 2011. 78 s. ISBN: 978-80-260-0360-1.

TOMÍČEK, Jan. *Varhanáři Predigerové*, Semily: Tiskárna Glos, 2013. 149 s. ISBN: 978-80-260-5406-1.

TOMŠÍ, Lubomír, LUKEŠ, Jan, TOMÍČEK, Jan a UHLÍŘ, Václav. *Historické varhany v Čechách*, Praha: Libri, 2000. 264 s. ISBN: 80-7277-009-8.

UHLÍŘ, Václav. *Varhany královéhradecké diecéze*, Hradec Králové: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 447 s. ISBN: 978-80-86472-27-0.

Kolektiv autorů. *Doubravník a Výmolovy varhany*, Doubravník: Římskokatolická farnost Doubravník, 2014. 86 s. ISBN: 978-80-260-6919-5.

B. Dokumenty

Deník o provádění oprav a změn na nástroji v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné

Inventární soupis kostela sv. Jakuba Většího v Dolní Olešnici z roku 1807, archiv Tomáše Anděla

Inventární soupis kostela sv. Jakuba Většího v Dolní Olešnici z roku 1817, archiv Tomáše Anděla

Inventární soupis kostela sv. Jakuba Většího v Dolní Olešnici z roku 1931, archiv Tomáše Anděla

Inventární soupis kostela sv. Petra a Pavla v Chotěvicích z roku 1852, archiv Tomáše Anděla

Inventární soupis kostela sv. Petra a Pavla v Chotěvicích z roku 1894, archiv Tomáše Anděla

Posudek a návrh PhDr. Jiřího Belise na restaurování varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z roku 1989, archiv Víta Mišoně

Posudek diecézního organologa Václava Uhlíře na stav varhan v děkanském kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném ze dne 28. 1. 1995, archiv Víta Mišoně

Soukromá kronika učitele Karla Holuba z Rudníku z roku 1932, archiv Tomáše Anděla

Zpráva o opravě varhan ve farním chrámu Páně sv. Václava v Dolní Kalné varhanáře Františka Bílského a duchovního správce Ladislava Kociana ze dne 10. října 1962

C. Elektronické dokumenty

ADOPCE PÍŠŤAL. *Vyberte si píšťaly nebo celý rejstřík dle vašeho přání...* [online]. Vrchlabí: 2006 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <http://varhany.ergis.cz/varhany.pdf>

CENOVÁ KALKULACE. *Cenová kalkulace transferu a restaurace varhan z kostela Nejsvětější Trojice ve Fořtu do kostela sv. Augustina ve Vrchlabí* [online]. Vrchlabí: 2009 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: http://varhany.ergis.cz/cenova_kalkulace.pdf

MÍSTOPISNÝ PRŮVODCE PO ČESKÉ REPUBLICI. *Památky a zajímavosti Dolní Olešnice* [online]. Valašské Meziříčí [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/9705/dolni-olesnice/pamatky-turistika/?pdf>

RESTAURÁTORSKÁ ZPRÁVA II. ETAPY. *Restaurátorská zpráva II. etapy restaurování pozitivu varhan v kostele sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 9. prosince 2013* [online]. Dolní Kalná: 2013 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: http://www.dolnikalna.cz/assets/File.ashx?id_org=2927&id_dokumenty=1836

RESTAURÁTORSKÁ ZPRÁVA III. ETAPY. *Restaurátorská zpráva III. etapy restaurování pozitivu a hracího stolu u varhan v kostele sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 22. prosince 2014* [online]. Dolní Kalná: 2014 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: http://www.dolnikalna.cz/assets/File.ashx?id_org=2927&id_dokumenty=2576

ROZPOČET. *Rozpočet na celkové restaurování varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné* [online]. Dolní Kalná: 2014 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: http://www.dolnikalna.cz/assets/File.ashx?id_org=2927&id_dokumenty=3184

VYJÁDŘENÍ VARHANÁŘE. *Vyjádření varhanáře na stav varhan v kostele Navštívení Panny Marie a sv. Václava v Dolní Kalné ze dne 1. října 2011* [online]. Dolní Kalná: 2011 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: http://www.dolnikalna.cz/assets/File.ashx?id_org=2927&id_dokumenty=1178

D. Webové stránky

Barth Johann Anton (st.). *Varhany a varhanáři v České republice* [online]. Praha: 2018 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/zivotopis.php?idv=169300>

Čech prodal Eiffelovu věž. Viktor Lustig inovoval klasický podvodný trik. *IDnes.cz* [online]. Praha: 2018 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/xman/styl/prodej-eiffelovy-veze-cesky-podvodnik-viktor-lustig-goldbricking.A180205_121755_xman-styl_fro

Čermná: Památky a zajímavosti Čermná. *Mistopisy.cz: Místopisný průvodce po České republice* [online]. Valašské Meziříčí: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/10098/cermna/pamatky-turistika/>

Čermná (Tschermna bei Arnau): kostel sv. Václava. *Varhany a varhanáři v České republice* [online]. Praha: 2018 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3762>

Dolní Kalná (Nieder Kalna): kostel sv. Václava. *Varhany a varhanáři v České republice* [online]. Praha: 2011 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3471>

Dolní Olešnice (Niederöls): kostel sv. Jakuba Většího. *Varhany a varhanáři v České republice* [online]. Praha: 2005 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=4068>

Fořt: kostel Nejsvětější Trojice. *Varhany a varhanáři v České republice* [online]. Praha: 2018 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=808>

Fořt. *Varhany pro Vrchlabí* [online]. Vrchlabí: 2009 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=fort>

Harrachov: kostel sv. Václava. *Varhany a varhanáři v České republice* [online]. Praha: 2018 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=768>

Historie a současnost. *Obec Rudník: Oficiální stránky obce Rudník* [online]. Rudník: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.rudnik.cz/obec-1/historie-a-soucasnost/>

Historie farnosti Hostinné. *Římskokatolická farnost: Děkanství Hostinné* [online]. Hostinné: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.farnost-hostinne.estranky.cz/clanky/o-farnosti/historie-farnosti-hostinne/>

Historie. *Františkánský klášter Hostinné* [online]. Hostinné: 2012 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.klasterhostinne.cz/historie>

Historie. *Hostinné: Oficiální internetové stránky města* [online]. Hostinné: 2016 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.hostinne.info/historie/d-7228/p1=13327>

Historické památky. *Obec Chotěvice* [online]. Chotěvice: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.chotevice.cz/index.php?nid=5569&lid=cs&oid=2547580>

Hostinné: bývalý františkánský kostel Neposkvrněného početí Panny Marie. *Varhany a varhanáři v České republice* [online]. Praha: 2018 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3766>

Hostinné: kostel Nejsvětější Trojice. *Varhany a varhanáři v České Republice* [online]. Praha: 2018 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=563>

Hostinné. *Kudyznudy.cz: CzechTourism* [online]. Hostinné: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/Kam-pojedete/Krkonose-a-Podkrkonosi/Krkonose-a-Podkrkonosi/Hostinne.aspx>

Hostinné: Památky a zajímavosti Hostinné. *Místopisy.cz: Místopisný průvodce po České republice* [online]. Valašské Meziříčí: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/10167/hostinne/pamatky-turistika/>

Chotěvice (Kottwitz): kostel sv. Petra a Pavla. *Varhany a varhanáři v České republice* [online]. Praha: 2018 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=2304>

Iniciátoři. *Varhany pro Vrchlabí* [online]. Vrchlabí: 2009 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=iniciatori>

Kam patříme?. *Římskokatolická farnost: Děkanství Hostinné* [online]. Hostinné: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.farnost-hostinne.estranky.cz/clanky/o-farnosti/kam-patime-/>

- Karel Klíč. *Naši vynálezci* [online]. Praha: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://nasivynalezci.webnode.cz/karel-klic/>
- Kostel sv. Alžběty. *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. Praha: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://pamatkovykatalog.cz/?presenter=ElementsResults&action=element&element=12946045>
- Kostel sv. Alžběty Uherské. *Poškozené a zničené kostely, kaple a synagogy: V České republice* [online]. Praha: 2017 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/?load=detail&id=3337>
- Kostel Navštívení Panny Marie a sv. Václava. *Hrady.cz: Cestujte s přehledem* [online]. Trutnov: 2009 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.hrady.cz/?OID=7877>
- Kostel Nejsvětější Trojice. *Hrady.cz: Cestujte s přehledem* [online]. Trutnov: 2011 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.hrady.cz/?OID=2024>
- Kostel Nejsvětější Trojice a renesanční fara. *Hostinné: Oficiální internetové stránky města* [online]. Hostinné: 2016 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.hostinne.info/kostel-nejsvetejsi-trojice-a-renesancni-fara/d-7089>
- Kostel sv. Jakuba. *Hrady.cz: Cestujte s přehledem* [online]. Trutnov: 2014 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.hrady.cz/index.php?OID=11556&PARAM=11&tid=39539&pos=800>
- Kostel sv. Petra a Pavla. *Hrady.cz: Cestujte s přehledem* [online]. Trutnov: 2007 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.hrady.cz/?OID=5288>
- Kostel sv. Petra a sv. Pavla, Chotěvice. *Z ptačího pohledu* [online]. Chotěvice: 2017 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://zptacihopohledu.cz/kostel-sv-petra-a-sv-pavla-chotevice/>
- Kostel sv. Václava. *Hrady.cz: Cestujte s přehledem* [online]. Trutnov: 2009 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.hrady.cz/?OID=7586>
- Kostel sv. Václava. *Obec Dolní Kalná: Oficiální web* [online]. Dolní Kalná: 2014 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.dolnikalna.cz/kostel-sv-vaclava/ds-1030>

Kostelní varhany. *Obec Dolní Kalná: Oficiální web* [online]. Dolní Kalná: 2014 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.dolnikalna.cz/kostelni-varhany/ds-1031>

Kultura: Kostel sv. Jakuba Staršího. *Podkrkonoší: Společenství obcí* [online]. Dolní Olešnice: 2017 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://podkrkonosi.info/cs/kultura/detail/id/33-kostel-sv-jakuba-starsiho#show>

Kulturní památky. *Hostinné: Oficiální internetové stránky města* [online]. Hostinné: 2016 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.hostinne.info/kulturni-pamatky/ds-1007/p1=11670>

Kulturní památky: Kostelík sv. Václava v Čermné. *Čermná: Oficiální web* [online]. Hostinné: 2005 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: http://www.obec-cermna.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=1975&id=4929&n=kulturni-pamatky

Lázně Fořt. *Městys Černý Důl: Krkonoše, Čistá v Krkonoších/Fořt* [online]. Černý Důl: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: http://www.cernydul.cz/turiste/tour-stezky-trasy-cile/lazne-fort-0_32.html

Morový sloup. *Hostinné: Oficiální internetové stránky města* [online]. Hostinné: 2016 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.hostinne.info/morovy-sloup/d-7085/p1=11670>

Olivetská kaple. *Hostinné: Oficiální internetové stránky města* [online]. Hostinné: 2016 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.hostinne.info/olivetska-kaple/d-7086/p1=11670>

Profesor Emil Votoček (1872–1950). *Vysoká škola chemicko – technologická v Praze* [online]. Praha: 2015 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.vscht.cz/skola/historie/votocek>

Projekt opravy. *Varhany Kocbeře* [online]. Dvůr Králové: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://varhany.kocbere.cz/projekt-opravy/>

Prosečné (Proschwitz): kostel sv. Alžběty Uherské. *Varhany a varhanáři v České republice* [online]. Praha: 2018 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3745>

Rekonstrukce. *Varhany pro Vrchlabí* [online]. Vrchlabí: 2009 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=rekonstrukce>

Renesanční radnice s obry. *Hostinné: Oficiální internetové stránky města* [online]. Hostinné: 2016 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.hostinne.info/renesancni-radnice-s-obry/d-7084/p1=11670>

Rudník (Herrmannseiten): kostel sv. Václava. *Varhany a varhanáři v České republice* [online]. Praha: 2018 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=3873>

Sbírka. *Varhany pro Vrchlabí* [online]. Vrchlabí: 2009 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=sbirka>

Seznam farností královéhradecké diecéze: Vikariát Trutnov. *Www.katolik.cz* [online]. Hradec Králové: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://farnost.katolik.cz/dekanat.asp?d=5&c=12>

Správní obvod a kostely. *Římskokatolická farnost: Děkanství Hostinné* [online]. Hostinné: 2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.farnost-hostinne.estranky.cz/clanky/o-farnosti/spravni-obvod-a-kostely/>

V Kocbeřích začala oprava varhan, další etapu lze podpořit adopcí píšťal. *Královédvorskó.cz* [online]. Dvůr Králové: 2018 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.kralovedvorsko.cz/historie/varhany/v-kocberich-zacala-oprava-varhan-dalsi-etapu-lze-podporit-adopci-pistal.html>

Varhany. *Varhany pro Vrchlabí* [online]. Vrchlabí: 2009 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=varhany>

Varhanáři Barthové – varhany z 1. poloviny 19. století: Varhany na Královédvorskó – 3. díl – Žireč, Horní Brusnice, Vlčkovice, Kocbeře. *Královédvorskó.cz* [online]. Dvůr Králové: 2016 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.kralovedvorsko.cz/varhany/varhanari-barthove-varhany-z-1-poloviny-19-stoleti.html>

Vaše dary. *Varhany pro Vrchlabí* [online]. Vrchlabí: 2009 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://varhany.ergis.cz/index.php?lang=cz&menu=vase-dary>

Victor Lustig: Král českých podvodníků, který prodal i Eiffelovu věž. *Reflex.cz* [online]. Praha: 2017 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z:

<https://www.reflex.cz/clanek/historie/79321/victor-lustig-kral-ceskych-podvodniku-ktery-prodal-i-eiffelovu-vez.html>

Vikariáty. *Biskupství královéhradecké: Oficiální stránky královéhradecké diecéze* [online]. Hradec Králové: 2015 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.bihk.cz/dieceze/vikariat/trutnov/>

Vrchlabští zachránili varhany, jejich tóny rozezní Vánoce. *Krkonošský deník.cz* [online]. Vrchlabí: 2011 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: https://krkonosky.denik.cz/zpravy_region/vrchlabsti-zachranili-varhany-jejich-tony-rozezni.html

Za jistým varhanním unikátem se vydáme do Vrchlabí. *Hradec Králové: Český rozhlas* [online]. Hradec Králové: 2014 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/za-jistym-varhannim-unikatem-se-vydame-do-vrchlabi-6149556>

Zemřel Viktor Lustig, podvodník, který prodal Eiffelovku a napálil Al Caponeho. *100+1 zahraničních zajímavostí* [online]. Praha: 2011 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/zemrel-viktor-lustig-podvodnik-ktery-prodal-eiffelovku-napalil-al-caponeho>